

Mehmet Görmez'in Hadis ve Sünneti Doğru Anlama Çabalarına Katkısı ve Teklif Ettiği İlkeler Üzerine Bir Değerlendirme

Öz: Mehmet Görmez, akademik çalışmalarını hadis alanında yürüten ve kurduğu İslâm Düşünce Enstitüsü'nde metodoloji konusundaki çalışmalarını sürdüren günümüz hadis araştırmacılarından. Görmez, hadis ve sünnetle ilgili tartışmaların en önemli sebeplerinden birinin "anlama ve yorumlama konusundaki yöntem eksikliği" olduğunu fark etmiş ve konuyu doktora tezi olarak çalışmıştır. O, 2020 yılında yayınladığı *Sünnet ve Hadisi Anlama Kılavuzu*'nda ise hadis ve sünnet tartışmalarının doğru zeminde yapılmasına katkı sunmak amacıyla kırk iki ilkeden oluşan yeni bir usül önermiştir. Görmez'in eserinde teklif ettiği prensiplerin değerlendirilmesine yönelik çalışmaların kemiyet ve keyfiyet bakımından yetersiz oluşu bu makalenin yazılma nedenidir. Makalede onun hadis ve sünnet tartışmalarına yaklaşımı, hadis ve sünneti doğru anlama ve yorumlama çabalarına katkısı incelenmiş, önerdiği ilkelerle yöneltilen bazı tenkitler analiz edilmiştir. Çalışmada Görmez'in her biri ayrı araştırmaların konusu olan görüşleri yerine sadece hadis ve sünnete dair olanları ele alınmıştır. Makalede veri toplama ve analiz yöntemi kullanılmıştır. Makalenin amacı onun hadis ve sünneti doğru anlama çabalarına katkısını tahlil etmek, ortaya koyduğu üsüle yöneltilen bazı tenkitleri değerlendirmektir. Makale sonunda onun hadis ve sünneti doğru anlama ve yorumlama konusunda önerdiği ilkelerin kayda değer olduğu, bu usül problemini çözmek için zengin hadis tarihinden, Usûl-i Fıkh'ın farklı ekollerinden, çağdaş anlambilim ve yorumbilimden faydalanılması gerektiği ve bu konudaki gayretlerin sürdürülmesinin isabetli olacağı neticesine ulaşılmıştır.

Ahmet
Emin

SEYHAN*

Anahtar Kelimeler: Hadis, Sünnet, Hadis Usûlü, Mehmet Görmez, Ehl-i Re'y.

An Evaluation of Mehmet Görmez's Contributions to the Efforts to Understand Hadith and Sunnah Correctly and the Principles He Offered

Abstract: Mehmet Görmez conducted his academic studies on the field of hadith and is nowadays one of the hadith researchers who continues his studies on methodology in the Institute of Islamic Thought he established. For the reason that Görmez he noticed that one of the most important reasons for the discussions on hadith and Sunnah was "the lack of method on the issue of understanding and interpreting", and he studied this topic in his doctoral dissertation. He proposed a new method consisting of forty-two principles in order to contribute to the discussions on hadith and Sunnah to be held on a right ground in Guideline of Understanding the Sunnah and Hadith that he published in 2020. The reason for writing this article is that the studies for evaluating the principles offered by Görmez in his work are insufficient with regard to quantity and quality. This article investigates his approach to hadith and Sunnah discussions in Türkiye, and his contribution to the efforts for understanding and interpreting hadith and Sunnah correctly and analyzes some of the criticisms raised against the principles that he proposed. The study discussed Görmez's views related only to hadith and Sunnah rather than his views each of which has been a separate topic for research. In the article, data collection and analysis method was used. The purpose of the article is to analyse his contributions to understanding hadith and Sunnah correctly, and evaluate some of the criticisms raised against the method attempt that he presented. At the end of the article, it was concluded that the principles he proposed for correctly understanding and interpreting hadith and Sunnah are significant, that the rich hadith history, different schools of Usul-i Fıkh, contemporary semantics and hermeneutics should be used to solve this method problem, and that it would be appropriate to continue efforts in this regard.

Keywords: Hadith, Fihrist, Fahrassa, Hadith Books.

* Doç. Dr., Afyon Kocatepe Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, Hadis Anabilim Dalı. E-Posta: ahmeteminseyhan@gmail.com ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5740-487X>

Giriş

Diyanet İşleri eski Başkanlarından Mehmet Görmez,¹ günümüzün en önemli sorunlarından birinin “bilgisizlik anlamında cehalet” değil “usûlsüzlük” olduğunu, bilgi azlığı değil usûl yokluğunun büyük problem teşkil ettiğini, dinî konularda malumat çoğaldıkça cehaletin arttığını, bilgi kaosu ve usûlden yoksun yorum anarşisinin dinin sade ve berrak hakikatlerini gölgelediğini, bir dine yapılacak en büyük kötülüğün “ilke, kural ve kaide tanımadan onu yorumlamak”² olduğunu ifade eden bir akademisyendir. Görmez’e göre bir dinin başına gelebilecek en büyük musibet “asırlar içinde istikrar bulan kaynak bütünlüğü, asıllar ve deliller sistemi ile değerler hiyerarşisinin” göz ardı edilerek o dinin anlaşılmaya ve yorumlanmaya çalışılmasıdır.³ Ona göre dinin sabiteleriyle değişkenlerinin, aslî olanla fer’î olanın, vahyî olanla kültürel olanın, âdet ile ibadetin, yerel olanla cihanşümül olanın birbirine karıştırılması doğru değildir. Müellif, dinî bilginin İslâm’ın temel esasları, Kitap-sünnet ilişkisi, akıl-nakil bütünlüğü yanında İslâm’ın sabiteleri ve değişkenleriyle yerel ve evrensel değerler açısından da değerlendirilmesini, “illet, sebep ve hikmet açısından da açıklanabilir” olmasını savunur. Ona göre bütün bunları başarabilmek için hem dini hem de dinî metinleri doğru anlayacak bir usûle sahip olmak büyük önem arz eder.⁴ Eğer söz konusu dinî bilgi Hz. Peygamber’in sünnetini taşıyan hadis rivayetleri ise “usûlün önemi” daha da artar. Çünkü hadisler içinde sahîh, hasen, zayıf ve uydurma olanların yanı sıra birbirleriyle çelişen binlerce haber vardır. Eğer bütün bu haberler bir usûlden yoksun anlaşılmaya veya yorumlanmaya kalkılırsa nice uydurma rivâyet Hz. Peygamber’e isnâd edilir ve nice sahîh rivâyet de yanlış anlaşılımların kurbanı olur.⁵ Müellif, böyle bir hataya düşmemek için fakîh ve usûlcülerin görüşlerini esas alarak “sünnette örneklik” ve “hadiste bütünlük” ilkeleri üzerinden sünnet ve hadisi anlamaya çalışır. O, bunları yaparken en büyük prensibinin risâlet-i Muhammediye’yi hiçbir rivâyete feda etmemek, Resûlullah’tan intikal eden her sahîh rivâyetin sadece İslâm ümmeti için değil, tüm insanlık için çok

¹ 1959 yılında Gaziantep’te doğan Görmez, 1987’de Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nden mezun olmuş, 1990’da “Musa Cârullah Bigiyef, Hayatı, Fikirleri ve Eserleri” adlı teziyle yüksek lisansını tamamlamış, 1994’te “Sünnet ve Hadisin Anlaşılması ve Yorumlanmasında Metodoloji Sorunu” isimli teziyle doktorasını bitirmiştir. 1998’de yardımcı doçent, 1999’da doçent, 2006 yılında profesör olmuş, 2003-2010 yılları arasında Diyanet İşleri Başkan Yardımcısı, 2010-2017 yılları arasında ise Diyanet İşleri Başkanı olarak görev yapmıştır.

² Mehmet Görmez, *Sünnet ve Hadisi Anlama Kılavuzu* (Ankara: Otto Yayınları, 2020), 15.

³ Görmez, *Sünnet ve Hadisi Anlama Kılavuzu*, 15.

⁴ Görmez, *Sünnet ve Hadisi Anlama Kılavuzu*, 16.

⁵ Görmez, *Sünnet ve Hadisi Anlama Kılavuzu*, 16-17.

değerli olduğunu ortaya koymak olarak açıklar.⁶

Bu makalede İmâm-ı Âzam Ebû Hanîfe (ö. 150/767), Hücetü'l-İslâm İmâm Gazzâlî (ö. 505/1111) ve Mûsâ Cârullah (ö. 1949/1368) gibi âlimlerden etkilendiği anlaşılan,⁷ Ehl-i Re'y ekolüne yakın duran, geleneği yok saymayan ve mutedil yolu önemseyen Görmez'in hadis ve sünnet tartışmalarının doğru zeminde yapılmasına yönelik çabaları ele alınmıştır. Makale beş başlıktan oluşmaktadır. Birinci başlıkta hadis anlayışı, ikinci başlıkta sünnet anlayışı, Ehl-i Hadis ile Ehl-i Kur'ân'a eleştirileri ve Türkiye'deki hadis ve sünnet tartışmalarına yaklaşımı incelenmiştir. Üçüncü başlıkta önerdiği hadis ve sünneti doğru anlama ve yorumlama ilkelerine kısaca temas edilmiş, dördüncü başlıkta çalışmanın kaynakları ve özgünlüğü üzerinde durulmuştur. Beşinci başlıkta ise Görmez'in usûl denemesine yöneltilen bazı tenkitler değerlendirilmiştir.

1.Hadis Anlayışı

Görmez'in hadis ve sünnet anlayışı ayrı başlıklar altında incelenmiş olsa da yer yer bunların birbirlerine eklenilebileceği göz ardı edilmemelidir.

Görmez'e göre hadis, Allah Teâlâ'nın Kur'ân ile gösterdiği ve Hz. Peygamber'in uyguladığı yol olan sünnet nizâmını ümmete ulaştıran rivâyetlerdir. Usûl açısından bakıldığında ise hadis, "Hz. Peygamber'in tebliğ etmekle mükellef olduğu risâlet ve nübüvvet görevlerinin bir parçası olarak dine taalluk eden bütün hikmetli sözlerdir."⁸ Ona göre hiçbir hadis dinî metinler arasında "bağımsız ve müstakil bir metin" değil "sünnet" adı verilen model yaşantının sözlü veya yazılı parçasıdır. Nitekim bir peygamberi diğer insanlardan ayıran en önemli husus onun Yüce Allah'tan vahiy almasıdır. Görmez'e göre Kur'ân-ı Kerîm, İslâm vahyinin temel kitabı, sünnet ise bu kitabın kavî ve fiilî beyânıdır. Kur'ân ile sünnet ayrılmaz bir bütündür. Bu bağlamda hadisler İslâm'ın bütünlüğü, dinin genel çerçevesi, vahiy, peygamberlik, sünnetin evrensel temel ilkeleri, İslâm'ın Allah, âlem, varlık,⁹ bilgi, değer ve insan tasavvuruyla

⁶ Görmez, *Sünnet ve Hadisi Anlama Kılavuzu*, 58-59.

⁷ Nitekim Görmez de Mûsâ Cârullah gibi taklide karşıdır, içtihadı önemser, mutedil yolu savunur, Ehl-i Kur'ân'ın yanlışlarını eleştirir ve özellikle kadın hakları konusuna daha çok vurgu yapar.

⁸ Görmez, *Sünnet ve Hadisi Anlama Kılavuzu*, 19-20.

⁹ Resûlullah, vahiy alan bir beşer olarak sadece şehâdet âleminde değil gayb âleminde de haber vermiş, ancak insan akli bu haberleri anlama ve yorumlamada bazen aciz kalmıştır. İmâm Gazzâlî, hadislerde haber verilen gaybî hususları insanların daha rahat anlamalarını sağlamak için "varlığın beş mertebesiyle" izah etmiştir. Görmez, hadislerdeki gaybî konularla alakalı bazı hususları doğru anlamak için "İmâm Gazzâlî'nin takip ettiği bu anlama yönteminin" esas

“ortak anlam ilişkisine” sahiptir. Herhangi bir hadis bu ortak anlam ilişkisinden bağımsız ele alınamaz. Bunlar hakkında bilgi sahibi olmadan konuşmak, “hadisleri doğru anlamak isteyenleri” sağlıklı sonuçlara götürmez.¹⁰ Görmez’e göre hadisi doğru anlamak için onun sadece sünneti taşıyan haberler olduğunu bilmek yetmez, buna ilave olarak hadisi “İslâm’ın küllî kaideleri doğrultusunda, Kur’ân-sünnet bütünlüğü, akıl-vahiy bütünlüğü, şekil-ruh bütünlüğü, sebep-illet-hikmet bütünlüğü, makâsîd-maslahat bütünlüğü, konu-rivâyet bütünlüğü, kaynak bütünlüğü ve bütüncül bir yaklaşım içinde okumak gerekir.¹¹ Ona göre hadisler doğru anlaşılıp yorumlanırsa farklı coğrafyalarda ve farklı kültürlerle sahip Müslümanlara “homojen bir kültür” kazandırıp onları birleştirebilir. Ancak hadisler “belirli bir usûl, bütünlük ve metodoloji içinde okunmazsa” ayrıştırıcı bir unsura dönüşebilir. Mesela “aynı besmelede, aynı duada, aynı Fâtihâ’da, aynı ibadette, aynı şeâirde ümmeti birleştiren bir hadis” doğru anlaşılmaz ve kültüre ait bir öge dinin sabitelerine dönüştürülürse bu, “bir ayrışma sebebi” olabilir. Nitekim bir hadis bazen İstanbul’da nadan¹² bir tekke ehlinin elinde “tekfir okuna”, bazen de bir militanın elinde “canlı bombaya” dönüşebilir.¹³ Görmez’e göre günümüz İslâm dünyasında egemen olan hadis anlayışı bütüncül bakıştan yoksun, son derece parçacı olan eczacılık yöntemidir. Oysa doktor tavsiyesi olmadan alınan ilaçlar dertlere deva olamaz. Bu nedenle uzman doktorların önerilerine kulak verilmesi icap eder.¹⁴

Müellife göre asırlar içinde oluşan bütün hadis külliyâtı ciddi bir ilmî çaba sonucu ortaya çıkmıştır. Bu devasa külliyâtı oluşturan her bir eserde râvî, musannif ve müelliflerin katkısı vardır. Dolayısıyla bu kadar çok insanın vazife aldığı ilmî faaliyetlerde eksikliklerin olması kaçınılmazdır. Her âlim hadislerin

alınabileceğini ifade eder. bk. Mehmet Görmez, “Gazâli Felsefesinde Varlık Mertebeleri Bakımından Hadislerin Anlaşılması ve Yorumlanması”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 39 (1999), 357-368.

¹⁰ Görmez, *Sünnet ve Hadisi Anlama Kılavuzu*, 57. Ayrıca bk. Mehmet Görmez, *Hadis İlminin Temel Meseleleri* (Ankara: Otto Yayınları, 2014).

¹¹ Görmez, *Sünnet ve Hadisi Anlama Kılavuzu*, 17, 57. Ayrıca bk. Mehmet Görmez, “Hadislerde Delâlet Sorunu”, *Güncel Dinî Meseleler Birinci İhtisas Toplantısı, Tebliğ ve Müzakereler 02-06 Ekim 2002* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2004), 232-235; Mehmet Görmez, “Hadis ve Semantik”, *Günümüzde Sünnetin Anlaşılması, Sempozyum Tebliğ ve Müzakereleri, 29-30 Mayıs 2004* (Bursa: 2005), 231-236.

¹² Görmez, genellikle “nadan” kelimesini konuşmalarında kullanır ve bununla “ufku dar, dünyası küçük, bilgisi yetersiz, görgüsüz, kendini ve haddini bilmez, densiz ve nobran kimseleri” kast eder. Bunlarla polemige girmek için isim vermekten özenle kaçınır.

¹³ Görmez, *Sünnet ve Hadisi Anlama Kılavuzu*, 29-30.

¹⁴ Görmez, *Sünnet ve Hadisi Anlama Kılavuzu*, 35-36.

sıhhatini belirlerken kendi içtihatlarında hata etmiş olabilir. Bu itibarla söz konusu ilmî çabaları tek kalemde silip atmak nasıl büyük bir yanlış ise, onu tümünden takdîs edip hatadan münezzehe görmek de o denli büyük bir yanıştır. Behemehal bu büyük ilmî miras tezyîf-takdîs çizgisinden uzak “bilimsel bir usûlle” ve “ihtilaf ahlâkını”¹⁵ esas alan bir yöntemle incelenmelidir. Zira Müslümanlar bu kaynaklardan hem peygamberden miras kalan imân, itikâd ve tevhîdi hem de ilmi, tarihi ve kültürü öğrenmişlerdir. Dolayısıyla bu külliyyât ilmî, tarihî ve kültürel eserler olup amentüye dâhil edilecek imân, tevhîd ve akâid kitapları değildir.¹⁶ Görmez'e göre hadisi Hz. Peygamber'e isnâd edilen bir rivâyet olmaktan çıkartıp Hz. Peygamber ile aynıleştirmek, hadis tartışmalarını “Hz. Peygamber'e isnâdı üzerinden yapılan ilmî ihtilaftan” ziyade bir inanç ihtilafına dönüştürmek doğru değildir.¹⁷ Bilindiği üzere Buhârî (ö. 256/870) ve Müslim (ö. 261/875) kendi belirledikleri kriterlere göre sahîh hadisleri tespit etmiş, Buhârî'nin şartlarına göre sahîh olan bazı hadisler Müslim'in şartlarına göre sahîh olmayabilmiştir. Ancak her iki müellif de sadece kendi eserlerine aldıkları rivâyetlerin sahîh, geri kalanların “uydurma” olduğunu iddia etmemişlerdir. Aynı şekilde bunun tam tersi de söz konusu olmuş, sonraki âlimler müstakil kitaplar yazarak her iki eserde de yer alan bazı hadisleri eleştirmişlerdir.¹⁸ Nitekim İbn Salâh (ö. 643/1245), “bazen hadisin isnâdının sahîh olduğunun belirtildiğini, ancak ilgili hadisin şâz veya illetten dolayı metninin sahîh kabul edilmediğini” ifade etmiştir.¹⁹ Bu itibarla her iki eser de mezheplerin teşekkülünden sonra derlendikleri için mezhep âlimleri *Sahîhain*'da yer alan pek çok hadisle amel etmemişlerdir.²⁰ Bilhassa İmâm Buhârî birçok konuda Hanefî mezhebine aykırı fikirlerini hadislerle ispat etme cihetine gitmişse de bu durum Hanefî âlimler tarafından eleştirilegelmiştir. Binaenaleyh bugün amelde Hanefî mezhebini benimseyen bir mümin “Ref' u'l-yedeyn” başta olmak üzere namazdaki birçok hususta Buhârî'nin *Sahîh*'indeki hadislerle amel etmemektedir. Görmez, bütün bunları ifade ettikten sonra kendi kanaatini şöyle açıklar: “Bugün eleştirilen az sayıdaki hadis üzerinden ümmetin hüsn-i kabulüne mazhar olmuş bu ilmî eserleri ve müelliflerini itibarsızlaştırmaya çalışmak ne kadar yanlış ise her iki eseri -haşa- zaman zaman Allah'ın kitabı Kur'ân ile mukayese etmeye kalkışmak, sahîh hadisler konusunda Resûlullah'tan üç asır sonra derlenen birbirinden kıymetli bu iki ilmî

¹⁵ Görmez, Müslümanlar arasında müşavere ve müzakerelerin belli bir usûl ve adâb içinde yapılmasını isterken sıklıkla “ihtilaf ahlâkı” kavramını kullanır.

¹⁶ Görmez, *Sünnet ve Hadisi Anlama Kılavuzu*, 46-47.

¹⁷ Görmez, *Sünnet ve Hadisi Anlama Kılavuzu*, 25.

¹⁸ Ali el-Kârî, *Şerhu Nuhbeti'l-Fiker* (Beyrut: Dâru'l-Erkam, ts.), 221.

¹⁹ İbn Salâh, *Mukaddime/Ulûmu'l-Hadîs*, thk. Nureddîn İtr (Dimeşk: Dâru'l-Fikr, 1986), 38.

²⁰ Görmez, *Sünnet ve Hadisi Anlama Kılavuzu*, 47.

eseri imân edilmesi gereken kitaplar gibi takdim etmek veya herhangi bir rivâyetini eleştirenleri/reddedenleri dinden çıkmış gibi tefsîk, tadlîl ve tekfîr etmek de o denli büyük bir cehaletin eseridir."²¹ Görüldüğü üzere müellif, ümmet-i Muhammed'e Buhârî ve Müslim'in *Sahîh*'leriyle ilgili "hissî değil ilmî değerlendirmeler" yapılmasını önermektedir.²² Kanaatimizce Görmez'in bu tespitleri son derece makul olup dikkate alınması gerekmektedir.

Diğer taraftan Görmez'e göre Ehl-i Kur'ân'ın yaptığı "hadis karşıtlığı" ile ehil âlimlerin yaptığı ilmî ve ictihâdî bir mesele olan "hadis tenkîdini" birbirine karıştırmamak gerekir. Zira hadis tenkîdi sahâbe devrinden beri yapılagelmektedir.²³ Yazar, özellikle sünnete ve Hz. Peygamber'e ihtiram gösteren birinin ondan sahîh isnâd ile ulaşılmış bir hadisi inkâr etme korku ve endişesi taşıması gerektiği gibi Hz. Peygamber'e ait olmayan bir sözü ona nispet ederken de aynı korku ve endişeyi taşıması gerektiğini ifade eder.²⁴ Bize göre de böyle bir korku ve endişe taşımayan birisinin ne gerçek İslâm âlimi ne de muttakî bir mümin olması söz konusu olabilir. Dolayısıyla Görmez'in bu tespitinin de doğru, haklı, yerinde ve isabetli olduğu ifade edilebilir.

2. Sünnet Anlayışı

İslâm'ın Kur'ân'dan sonraki en önemli ikinci kaynağı olan sünnet Hz. Peygamber'in vahyin ilkeleri ışığındaki söz, fiil ve takrirleri, önderliği, takip ettiği yol, Kur'ân'ın bireysel ve toplumsal hayata nasıl aktarılacağını gösteren örnek yaşam tarzıdır.

Görmez'e göre sünnet, Resûlullah'ın açıklaması ve uygulamasıyla Müslümanlara gösterilen doğru, mutedil ve örnek yoldur.²⁵ Muhteva olarak bütün yönleriyle Kur'ân'da mevcut olan sünnet, Hz. Peygamber'in örnek yaşantıya dönüştürdüğü sırât-ı müstakîmin adı, nübüvvetin ve risâletin tabîî bir sonucu, tebliğ, öğretim ve tezkiye vazifesinin "belâğ-ı mübîne" dönüşmesidir. Sünnet, sadece Resûlullah'ın Müslümanları ilgilendiren söz, fiil

²¹ Görmez, *Sünnet ve Hadisi Anlama Kılavuzu*, 48.

²² Görmez, *Sünnet ve Hadisi Anlama Kılavuzu*, 48-49.

²³ Görmez, *Sünnet ve Hadisi Anlama Kılavuzu*, 32.

²⁴ Görmez, *Sünnet ve Hadisi Anlama Kılavuzu*, 42.

²⁵ Mehmet Görmez, *Sünnet ve Hadisin Anlaşılması ve Yorumlanmasında Metodoloji Sorunu* (Ankara: TDV Yayınları, 2000), 218-224. Aydın, Görmez'in bu çalışmasını takdire ve tebriğe şayan bulmakla birlikte eserde gözden kaçan bazı noktalar olduğunu, yer yer yanlış bilgilere ve buna bağlı olarak da hissî değerlendirmelere rastlandığını, bazı çelişkiler olduğunu ve yanlış tercüme yapıldığını örneklerle açıklar. bk. Abdullah Aydın, *Hadis Yazıları* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2014), 275-285.

ve onayları değil tüm insanlık için bir değerler manzumesi, İslâm medeniyetinin kurucu kaynağı, Müslümanların kişiliklerini inşâ eden örneklidir. Sünnet, tarihte kalan bir şey değil İslâm'ın değişimler karşısında sürekliliğini sağlayan manevî bir güç ve Asr-ı Saadet'i tüm çağlara taşıyan model yaşam tarzıdır.²⁶ Bu açıdan bakıldığında Resûlullah'ın bir hareket veya davranışının sünnet olabilmesi "örneklik, doğruluk, mutedillik, orijinallik, süreklilik, şuurulluk, olumluluk, kuralsallık" gibi vasıflar içermesine bağlıdır.²⁷

Görmez'e göre Kur'ân'ın anlaşılması ve hayata aktarılmasında vazgeçilmez kaynak olan sünnet sadece sadık haberler yoluyla gelmemiştir. Hz. Muhammed, Kur'ân'ın emir ve nehiyelerini yaşamış, sünneti "örnek hayata" dönüştürmüş, sahâbenin şehadetiyle de sonraki nesillere intikal etmiştir. Vahyin uygulanışına bizzat tanık olan sahâbe Resûlullah'tan duydukları, gördükleri ve yaşadıklarını sonraki nesillere sadece rivâyet yoluyla değil, şehâdet (tanıklık) yoluyla da nakletmişlerdir. Bu şehâdetin isnâdı râviler değil "adalet" olmuştur. Yani; dinin esasları rivâyetlerle değil, "adil şahitlerin şehâdetiyle" nakledilmiştir. Bir başka ifadeyle dinin asılları olan "namaz, hac, oruç, zekât, ezan, cuma, bayram gibi" şeâir-i İslâmiyye yaşanarak sonraki nesillere intikal ettirilmiştir. Bunlar fiilî mütevatir olanlardır; ümmetin bunlar üzerinde icmaı vardır ve inkârı da mümkün değildir. Ashâbın bir kısmı bu tanıklığı bizzat yaşayarak, bazıları şifahî olarak, bazıları da yazarak nakletmiştir. Hz. Peygamber'in sünneti hem şehâdet nesli hem de rivâyet nesli marifetiyle sonraki nesillere aktarılmıştır. Sahâbe hem vahyin inişine hem de sünnetin şekillenişine şahit olmuş, Hz. Peygamber'in örnekliliğini bizzat görüp yaşamıştır. Bu bakımdan sünnet kavramı ittibâ ve örneklik kavramlarından ayrı düşünülemez. Çünkü sünnet "başkaları ve sonrakiler tâbi olsunlar diye

²⁶ Görmez, *Sünnet ve Hadisi Anlama Kılavuzu*, 19-21; Görmez, *Sünnet ve Hadisin Anlaşılması ve Yorumlanmasında Metodoloji Sorunu*, 220-221.

²⁷ Görmez, *Sünnet ve Hadisin Anlaşılması ve Yorumlanmasında Metodoloji Sorunu*, 222-224. Köktaş, Görmez'in eserinin hadis çalışmalarına katkısının olduğunu, ancak eserde ortaya konulan bazı bilgi ve yaklaşımların eleştiriyi hak ettiğini söyler. Köktaş, Görmez'in iddiasının aksine her hadisin gaye ve maksadının tespit edilmesine gerek olmadığını, lafızcılığın eleştirilebileceğini ama lafızların eleştirilemeyeceğini, İslam geleneğinde anlama ve anlatmayla ilgili kavramları tasnif eden yazarın "yorumlamayla ilgili kavramlar" şeklinde bir tasnif yapma gereği duymadığını ifade eder. O, yapılan bazı genellemelere ve Klasik Hadis Usûlü eleştirilerinin bir kısmına itiraz eder, Ehl-i Hadis'e yönelttiği bazı eleştirileri haksız bulur, yeni metod geliştirmek için eskiyi olumsuzlamanın anlamının olmadığını kaydeder. Ayrıntılar için bk. Yavuz Köktaş, "Sünnet ve Hadisin Anlaşılması ve Yorumlanmasında Metodoloji Sorunu Adlı Kitabın Değerlendirilmesi", *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/2 (2003), 85-130. Kanaatimizce Görmez, eskiyi olumsuzlamamış, Klasik Hadis Usûlü'nün yetersizliğine dikkat çekmek istemiş ve kendi teklifini ortaya koymuştur.

örnek davranış” ortaya koymaktır. Bu nedenledir ki ittibâ kavramı sahâbeden sonraki iki neslin adını belirlemiştir. Nitekim tâbiûn “sünnete tâbi olan nesil”, “tebe-i tâbiîn” ise “sünnete tâbi olan nesle tâbi olan nesil” demektir.²⁸

Kanaatimizce Kur’ân ile sünnet “et ile tırnak gibi” ayrılmaz bir bütündür. Kur’ân gonca ise sünnet onun açılmış gül hâlidir. Sünnet, Kur’ân’ın hayata açılımı ve nebevî tefsiridir. Kur’ân-ı Kerîm “anayasa ise” sahîh sünnet anayasaya uygun yasalardır. Bu bakımdan Hz. Peygamber’in sünneti olmadan İslâm’ı anlamak, yorumlamak ve yaşamak mümkün değildir.

Görmez, tıpkı ilk usûlcü ve fakihlerin yaptığı gibi “hadis” ve “sünnet”²⁹ terimlerini birbirinden ayrı değerlendirmiş, birini diğerinin yerine kullanmamıştır.³⁰ Nitekim günümüzde yaygın olarak bilinenin aksine İslâm’ın ilk iki asrında da “sünnet” ve “hadis” ayrı kabul edilmiş, hadis, sünnetin kaynaklarından sadece birisi olarak görülmüş, ancak İmâm Şafîî (ö. 204/819) ile birlikte Ehl-i Hadis’in “sünnet ve hadisi aynı değerlendiren görüşü” hâkim hâle gelmiştir.³¹ Oysa hadis bir fiilin Resûlullah’a nispeti iken sünnet, peygamber sıfatıyla yaptığı, ashâbına öğrettiği ve yapılmasını istediği örnek davranışlardır. Nitekim Resûlullah; “*Sünnetimden yüz çeviren benden değildir*”³² ve “*Size iki şey bıraktım; onlara tutunduğunuz sürece (istikâmetten) sapmazsınız: Allah’ın Kitab’ı ve nebîsinin sünneti*”³³ buyururken bu örnek uygulamalarına dikkat çekmiştir. Hz. Peygamber; “*...Benim ve benden sonraki râşid halifelerin sünnetine uyun, bunlara azı dışerinizle (bütün gücünüzle) sımsıkı sarılın*”³⁴ derken de “halifelerinin sünnetine” atıfta bulunarak onların da sünnet ihdas edebileceklerini ifade etmiştir. Aynı şekilde Hz. Peygamber; “*Kim İslâm’da güzel bir sünnet (sünnet-i hasene) başlatırsa ona hem kendi sevabı hem de ecirlerinden hiçbir şey eksilmeksizin kendisinden sonra kıyamete kadar o işi yapanların mükâfatı vardır. Kim de İslâm’da kötü bir*

²⁸ Görmez, *Sünnet ve Hadisi Anlama Kılavuzu*, 20.

²⁹ Sünnet teriminin kavramlaşma süreciyle ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Bünyamin Erul, *Sahâbenin Sünnet Anlayışı* (Ankara: TDV Yayınları, 1999), 14-78.

³⁰ Görmez, *Sünnet ve Hadisi Anlama Kılavuzu*, 56.

³¹ Görmez, *Sünnet ve Hadisi Anlama Kılavuzu*, 22.

³² Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *Sahîhu'l-Buhârî* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992), “Nikâh”, 1; Müslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî en-Neysâbûrî, *Sahîhu Müslim*, thk. M. Fuad Abdulbâkî (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992), “Nikâh”, 5.

³³ Mâlik b. Enes, *el-Muvatta’*, thk. M. Fuad Abdulbâkî (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992), “Kader”, 3.

³⁴ Ebû Dâvud Süleyman b. Eş’as, *Sunenü Ebî Dâvud* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992), “Sünnet”, 5; Muhammed b. İlsâ et-Tirmizî, *el-Câmi’u’s-Sahîh (Sünenü’t-Tirmizi)* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992), “İlim”, 16; Muhammed b. Yezid b. Mâce el-Kazvîni, *Sunenü İbn Mâce*, thk. M. Fuad Abdulbâkî (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992), “Mukaddime”, 6; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992), 4/126.

*sünnet (sünnet-i seyyie) başlatırsa, ona hem kendi günahı hem de günahlarından hiçbir şey eksilmeksizin kendisinden sonra kıyamete kadar o işi yapanların vebali vardır*³⁵ buyururken başka insanların da “iyi veya kötü sünnet” ortaya koyabileceklerini belirtmiştir. Bütün bu hadisler dikkatlice tetkik edildiğinde sünnet ve hadis arasında fark olduğu görülür. Nitekim tarihî süreçte de bazı âlimler sünnet ve hadis arasındaki bu farka dikkat çekmişlerdir. Mesela tebeu't-tâbiînin tanınmış hadis hâfızı ve fıkıh âlimi Abdurrahman b. Mehdi (ö. 198/813-814); “*Süfyân es-Sevrî'nin (ö. 161/778) hadiste imam olup sünnette olmadığını, Evzâî'nin (ö. 157/774) sünnette imam olup hadiste olmadığını, ancak Mâlik b. Enes'in (ö. 179/795) her ikisinde de imam olduğunu*”³⁶ söyleyerek aradaki farka işaret etmiştir.

Bazı oryantalistler de hadis ve sünnet farkını tespit etmişlerdir. Örneğin Fransız müsteşrik D'Herbeloth (ö. 1107/1695), “sünnet” ve “sünen” kavramlarının Müslümanların “hadis” ve “ehâdis” diye adlandırdığı şeyle karıştırıldığını, hadis veya ehâdisin pek güvenilir olmayan tarihî haberler olduğunu, fakat sünnetlerin Müslümanlara kural ve kaide koyan hükümler olduğunu, bununla beraber İslâm araştırmalarında her ikisinin sık sık birbirine karıştırıldığını, bu yüzden de sadece hadisleri ihtiva eden pek çok kitaba “Sünen” adının verildiğini kaydetmiştir.³⁷ Aynı şekilde Ignaz (İshak) Goldziher de (ö. 1339/1921) *Muslim Studies*'in ilk bölümünü bu konuya ayırmış, Müslümanların hayatında normatif bir güç olarak sünnete atfedilen değerini “İslâm kadar eski/İslâm'ın ilk günlerinden beri var” olduğunu ifade etmiştir.³⁸ O, hadisin “söz ve hikâye” gibi anlamlara geldiğini, geçmiş veya yakın zamanda yaşanan olaylar aktarılırken kullanıldığını belirtmiş, Ebû Hureyre'nin (ö. 58/678); “*Size bir hadis nakledeyim mi?*” deyip Ensâr'a Mekke'nin fethiyle ilgili bir hâdiseyi nakletmesini buna örnek olarak göstermiştir. Goldziher, müşrik Arapların “eyyâm-ı Arab'a” dair hikâyelerini naklederken de “hadis kelimesini kullanmalarını” iddiasına delil getirmiştir.³⁹ Yahudi oryantalist Ignaz Goldziher, her ne kadar sünnet ve hadis Müslümanlar tarafından eş anlamlı kabul edilse de hadisin “Hz. Peygamber'den gelen şifahî rivayetler” olduğunu, sünnetin ise -bunu nakleden bir rivayet olsun olmasın- erken dönem Müslümanları nezdinde “dinî ve fikhî bir uygulamaya” işaret ettiğini

³⁵ Müslim, “Zekât”, 20; İbn Mâce, “Muqaddime”, 14.

³⁶ İbn 'Asâkîr, *Târihu Dimeşk*, thk. Amr b. Garâme el-Amrî (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1415/1995), 35/183.

³⁷ Mehmet Görmez, “Klasik Oryantalizmi Hadis Araştırmalarına Sevk Eden Temel Faktörler Üzerine”, *İslâmiyât* 3/1 (2000), 12.

³⁸ Ignaz Goldziher, *Muslim Studies*, çev. C. R. Barber - S. M. Stern (London: New York Üniversitesi Yayınları, 1971), 2/31.

³⁹ Goldziher, *Muslim Studies*, 2/32.

kaydetmiştir.⁴⁰ Netice itibarıyla Görmez, hem ilk usûlcü ve fakihlerin ifade ettiği hem de bazı oryantalistlerin tespit ettiği üzere “hadis” ve “sünnet” arasındaki bu farka özellikle vurgu yapmaktadır.

Kanaatimizce “hadis” ve “sünnet” arasındaki bu fark çok önemlidir. Zira yüzyıllardır bu farka yeterince dikkat edilmediği için ümmet-i Muhammed birçok ilmî, fikrî, siyasî ve ictimâî problemle karşı karşıya kalmıştır. Bu bakımdan Abdurrahman b. Mehdî'nin on iki asır önce ifade ettiği ve Görmez'in de eserinde dikkat çektiği husus mühim olup asırlardır süren bu hatadan dönülmesinin elzem olduğu ifade edilebilir.

Öte yandan Görmez, günümüzde hâlâ yapılan “sünnetin değeri, sünnetin hücciyeti, sünnetin İslâm teşrîâtındaki yeri” şeklindeki tartışmaları gereksiz görür. Zira ilk asırlardaki tartışmaların bir tekrarı olan bu “sünnet müdafaası” veya “sünnet savunusu edebiyatı” problemlerin çözümüne katkı sağlamaktan uzaktır. Çünkü günümüzdeki savunu edebiyatı birinci savunu edebiyatının tekrarı mahiyetindedir. Ahirete irtihalinin üzerinden asırlar geçmiş Hz. Peygamber'in sünnetinin değerini hâlâ münakaşa konusu yapmak, inanç, ibadet, ahlâk ve müesseseleriyle kültür ve medeniyetini “büyük oranda Kur'ân ile birlikte sünnet üzerine inşa eden” Müslümanlar için normal değildir. Zira sünnetin değeri ve önemi bu kadar açık ve net iken sünnet savunusu yapmak, gerek geçmişte gerekse günümüzde olduğu gibi Kur'ân ve sünneti karşı karşıya getirmek, hatta Allah Teâlâ ile O'nun elçisini hâkimiyet yarışına sokmak doğru değildir.⁴¹

Kanaatimizce Görmez, bu konuda “sünnetin hücciyeti tartışmalarının en asgariye indirilmesi ve bir sonuca bağlanması için önyargısız, objektif ve ilmî bir yol izlenmesi ve zorlama yorumlardan kaçınılması” gerektiğini belirten M. Hayri Kirbaşoğlu ile aynı düşünmektedir.⁴²

Görmez'e göre sünnet ve hadisi anlama ve yorumlamadaki ihtilaf tabîî bir ihtilafdır. Zira dinin, dilin, nassın ve insanın tabiatı farklılık arz eder ve bütün bu tabiatları yok saymak doğru değildir. Kaldı ki bu durum sünnetullah'a da aykırıdır.⁴³ Ona göre bu ihtilaflar “sünnet ve hadisi bir bütün olarak okuyamamaktan” kaynaklanır. Görmez, usûlcüler, kelâmcılar, muhaddisler, müfessirler, siyer âlimleri, tarih bilginleri, hatta siyaset bilimciler, filozoflar,

⁴⁰ Goldziher, *Muslim Studies*, 2/24. Goldziher'in sünnet ve hadis kavramlarını birbirinden ayrı değerlendirmesiyle ilgili daha ayrıntılı bilgi için bk. Hüseyin Akgün, *Goldziher ve Hadis* (Ankara: Araştırma Yayınları, 2019), 144-150.

⁴¹ Görmez, *Sünnet ve Hadisi Anlama Kılavuzu*, 24-25.

⁴² M. Hayri Kirbaşoğlu, *İslâm Düşüncesinde Sünnet, -Eleştirel Bir Yaklaşım-* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 1999), 126-127.

⁴³ Görmez, *Sünnet ve Hadisi Anlama Kılavuzu*, 22.

eğitlimciler gibi pek çok ilim adamının “bütünlükten uzak parçacı bir yaklaşımla” meseleyi ele aldığını, sadece kendi zaviyesinden sünnet ve hadisi tanımladığını, bunun da “bilgi kaynağı, usûl ve metodoloji açısından” birçok sorunu beraberinde getirdiğini kaydeder. Müellif, kelâmcıların hadisi “haber”, usûlcülerin “delil”, fakihlerin “hüküm”, hadisçilerin “rivâyet”, müfessirlerin “beyân”, siyer ve tarih bilginlerinin “tarihî veri” olarak “parçacı bir yaklaşımla” ele aldıklarını, günümüzde bile bütün bunları birleştiren “disiplinler arası bütüncül bir bakışın” olmadığını, böyle bir bakış açısına acilen ihtiyaç duyulduğunu ifade eder.⁴⁴

Görmez'e göre Kur'ân ve sünnet, kültür ve medeniyetin tüm sahalarına olduğu gibi “hukuka” da kaynaklık eder. Ancak ne Kur'ân ne de hadisler tam birer hukuk kuralları koleksiyonudur. Hadisler sadece kanun koyma gayesiyle varit olmamıştır. Resûlullah'ın kanun metni tanzim etmek gibi bir gayesi yoktur.⁴⁵ Kaldı ki hadislerin kahir ekseriyeti “manayla” rivâyet edilmiştir. Hal böyleyken hadisleri kanun metni gibi görüp onların “kelime, edat ve harflerini” gramer ve dil kaideleri çerçevesinde ele alıp bunlardan hüküm çıkarmak doğru bir yöntem değildir.⁴⁶ Müellife göre sünneti doğru anlamak için onun Kur'ân'dan sonra “ikinci bilgi kaynağı” olduğunu bilmek yetmez, buna ilave olarak sünnetin tüm insanlık için bir değerler manzumesi ve İslâm medeniyetinin inşasındaki kurucu rolünü de idrak etmek icap eder.⁴⁷

Sonuç olarak, sünnetin hücciyeti tartışmalarının en asgariye indirilmesi, “hadis” ve “sünnet” arasındaki farka dikkat edilmesi, sünnetin sadece Resûlullah'ın Müslümanları ilgilendiren söz, fiil ve takrirleri değil, aynı zamanda tüm insanlık için bir değerler manzumesi, İslâm medeniyetinin

⁴⁴ Görmez, *Sünnet ve Hadisi Anlama Kılavuzu*, 23.

⁴⁵ Köktaş, âyet ve hadislerin hukukî amaçlarla ortaya konulmadığını, ancak hukuku da ihtiva eden metinler olduğunu, bunlarda hukukî olanla olmayanların ayırımının yapılmadığını, bu işin ümmete bırakıldığını kaydeder. bk. Köktaş, “Sünnet ve Hadisin Anlaşılması ve Yorumlanmasında Metodoloji Sorunu Adlı Kitabın Değerlendirilmesi”, 116-120.

⁴⁶ Mehmet Görmez, “Hadis İlimi ve İslâmî İlimler”, *Modern Dönemde Dinî İlimlerin Temel Meseleleri -İlmî Toplantı-* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 202. Polat ise lafızcı anlama yönteminin problemleri olduğu, bu yöntemin dinî metinleri kanun metni gibi değerlendirdiği vs. iddiaları reddeder ve Usûl-i Fıkh hakkında yapılan bu tür genellemelerin hepsinin doğru olmadığını, Usûl-i Fıkh'ın uygulaması mahiyetinde olan fıkhî ilminde hadislerin mânen rivâyetinin göz önünde bulundurulduğuna dair pek çok örnek olduğunu ifade eder. Polat, Usûl-i Fıkh'ı lafızcılıkla suçlayıp “Yeni bir anlama metodolojisi geliştirelim” diyenleri müşahhas tekliflerini ortaya koymaya davet eder. Ayrıntılı bilgi için bk. Selahattin Polat, “Sünnetin Anlaşılmasında Yeni Metodoloji Arayışları Üzerine”, *Kur'ân ve Sünnet Sempozyumu, 1-2 Kasım 1997, Bildiriler* (Ankara: TDV Yayınları, 1999), 148-150.

⁴⁷ Görmez, *Sünnet ve Hadisi Anlama Kılavuzu*, 17.

kurucu kaynağı ve Müslümanların şahsiyetlerini inşâ eden bir örneklik olduğunun akıldan çıkartılmaması gerekir.

2.1. Ehl-i Hadis ve Ehl-i Kur'ân'a Yaklaşımı

Görmez, İslâm dinini “Kur'ân İslâm'ı” veya “Hadis İslâm'ı” şeklinde tasnif ederek Allah Teâlâ ile Resûlü'nü karşı karşıya getirmenin doğru olmadığını ifade eder.⁴⁸ O, Hadis İslâm'ı denilen savunmacı anlayışın en az Kur'ân İslâm'ı denilen reddiyeci anlayış kadar yanlışlar içerdiğini, bu ifrat-tefritin kaosu büyütme ve daha da derinleştirmekten başka bir işe yaramadığını kaydeder.⁴⁹ Aynı şekilde Görmez, Şii-Sünnî, sûfî-selefi, zâhirî-batinî, gelenekçi-yenilikçi gibi bölünmelere de karşı çıkar,⁵⁰ kültürü din haline getiren Neo-selefilik'e de Kur'ân'ı kültürün bir ürünü olarak gören Modernizm ve Tarihselcilik gibi usûl dışı arayışlara da iyi nazarla bakmaz.⁵¹

Görmez, Ehl-i Hadis zihniyetini eleştirir. O, asırlardan beri Hz. Peygamber'in örnekliğinin mahiyeti, sünnete ittibâin anlamı ve rivâyetlerin bilgi ve amel kaynağı olarak değerinin ilmî çerçevede hep tartışlageldiğini, bunun da normal olduğunu ifade eder. Ancak müellif, bu tartışmaların her defasında “hadisin” Hz. Peygamber'e nispet edilen bir rivâyet olmaktan çıkartılıp “sünnetle” hatta “Hz. Peygamber ile özdeşleştirilmesini” yanlış bulur ve bunun isnâd üzerinden yapılan ilmî bir ihtilaftan ziyade inanç ihtilafına dönüştürülmesini tenkit eder.⁵² Zira hadislerin kitâbeti, tedvîni, tasnîfi, sahîhini sakîminden, makbûlünü merdûdundan ayırt etme faaliyetlerinde “insan faktörü” söz konusu olduğu için hatalar olması kaçınılmazdır.⁵³ Görmez'e göre risâleti rivâyete feda edercesine her rivâyeti “mutlak vahiy” kategorisine çıkartan müfrit Ehl-i Hadis'in; “O, kişisel arzularına göre de konuşmamaktadır”⁵⁴ âyetinden çıkardıkları “yanlış istinbât” ile asırlar içinde ortaya çıkan usûlü yok saymaları, deliller hiyerarşisini bozmaları, Hz. Peygamber'den nakledilen her sözü vahiy kabul etmeleri, sonra da “sünnetin

⁴⁸ Görmez, *Sünnet ve Hadisi Anlama Kılavuzu*, 15.

⁴⁹ Görmez, *Sünnet ve Hadisi Anlama Kılavuzu*, 29.

⁵⁰ Görmez, *Sünnet ve Hadisi Anlama Kılavuzu*, 16.

⁵¹ Görmez, *Sünnet ve Hadisi Anlama Kılavuzu*, 16.

⁵² Görmez, *Sünnet ve Hadisi Anlama Kılavuzu*, 25.

⁵³ Görmez, *Sünnet ve Hadisi Anlama Kılavuzu*, 34.

⁵⁴ Kur'an Yolu Meâli (Diyanet İşleri Başkanlığı)

<https://www.kuranmeali.com/AyetKarsilastirma.php?sure=53&ayet=3> (Erişim Tarihi 11.04.2023), en-Necm 53/3.

Kur'ân'ı nesh edebileceğini" iddia etmeleri doğru değildir.⁵⁵

Kanaatimizce Görmez'in dikkat çektiği bu husus önemli olup müfrit Ehl-i Hadis'in mezkûr hatadan dönmesi, asırlar içinde ortaya çıkan usûlü yok saymaktan ve deliller hiyerarşisini bozmaktan vazgeçmesi gerekmektedir.

Görmez'e göre Ehl-i Hadis'in akıl ve yorum karşıtlığı da yanlıştır. Zira hadisleri sağlıklı anlamak ve yorumlamak için rivâyetler aklın sarîh, küllî ve tüm insanlar tarafından kabul edilen ilkelerine arz edilmeli, ancak bu akıl yönlendirilmemiş, önyargılardan ve tarafgirlikten uzak, dış etkilerden korunmuş, mantık kurallarına göre hareket eden selim bir akıl olmalıdır.⁵⁶ Aynı şekilde Görmez, Ehl-i Hadis'in Hz. Peygamber'e ittibâ'ı taklit/teşebbüh olarak anlamasını eleştirir, ittibâin teessî (örnek almak) ile mümkün olduğunu, onun hangi tasarrufların sünnet hangisinin olmadığını çok iyi tespit edilmesini gerektiğini ifade eder.⁵⁷

Müellif, Ehl-i Kur'ân zihniyetini de tenkit eder. Ona göre sünnetin kaynak değerini toptan reddetme modern zamanlara özgü arızî bir durumdur ve bu arızî durum hastalıklı bir durumu da beraberinde getirmiştir. Yazara göre İslâm tarihi boyunca Hz. Peygamber'in örnekliliğini ve rehberliğini, ölümünden sonra bu örnekliliğin ifadesi olan "sünnetini", sünnetin yazılı ve sözlü belgeleri olan "rivâyetleri" külliyyen reddeden hiçbir grup olmamıştır.⁵⁸ Görmez'e göre hadislerin başlangıçta Kur'ân gibi yazılmaması, nispeten geç tedvîni veya Hz. Peygamber'in otoritesini istismar amaçlı hadis uydurulması hadisin değerinden hiçbir şey eksiltmez. Çünkü bir altın küpünün içine kum, toprak veya çakıl karıştı diye altınlardan vazgeçmek nasıl mümkün değilse hadisler arasına uydurmalar karıştı diye de hadislerin tamamından vazgeçmek mümkün değildir.⁵⁹ Müellif, günümüz Ehl-i Kur'ân mensuplarının bu marazî hâle düşmelerinin nedenlerinden birisini şöyle açıklar: "İlk beş asırda tamamlanan hadis külliyyâtı modern zamanlara kadar vaaz ve irşâd amacıyla derlenmiş kitaplar hariç halkın dinî bilgi edinme kaynakları arasında değildi. Geçmiş dönemlerde büyük hadis külliyyâtı sadece âlimlerin denetim ve yönetimindeydi. Günümüzde ise bu külliyyâtın tamamı farklı dünya dillerine çevrildi, sahîhi sakîminden ayrılmadan, dinî olan ile kültürel olan

⁵⁵ Görmez, *Sünnet ve Hadisi Anlama Kılavuzu*, 46.

⁵⁶ Ayrıca bk. Görmez, *Sünnet ve Hadisin Anlaşılması ve Yorumlanmasında Metodoloji Sorunu*, 318.

⁵⁷ Görmez, *Sünnet ve Hadisi Anlama Kılavuzu*, 58; Görmez, *Sünnet ve Hadisin Anlaşılması ve Yorumlanmasında Metodoloji Sorunu*, 59-65; Mehmet Görmez, "Hz. Peygamberi Örnek Almak ve Sünnete Tabi Olmanın Anlamı Üzerine", *Üçüncü 1000'e Girerken İslâm, Kutlu Doğum Sempozyumu-2000* (Ankara: TDV Yayınları, 2005), 99-101.

⁵⁸ Görmez, *Sünnet ve Hadisi Anlama Kılavuzu*, 25.

⁵⁹ Görmez, *Sünnet ve Hadisi Anlama Kılavuzu*, 33-34.

ayrıştırılmadan, her biri peygambere dayanan bir isnâdla ve peygamber mührüyle yayıldı. Ayrıca bu külliyyât modern zamanlarda dijital sistemle herkesin evine ve cebine kadar ulaştı.”⁶⁰

Görmez’e göre bu muazzam külliyyâtta problemler rivâyetleri veya yanlış yorumlanan hadisleri gerekçe göstererek “hadis ve sünnet karşıtlığı” yapan Ehl-i Kur’ân yanılmaktadır. Ona göre bu külliyyâtı ayrıştırmak ve her bir konunun hakkını verebilmek için “güçlü bir usûl ve metodolojiye, tarih felsefesine, tarihte yaşanmış bütün siyasî ve sosyal meseleleri anlayacak evrensel perspektife” ihtiyaç vardır ve bu mesele ideolojik değil “ilmî tavırla” analiz edilmelidir.⁶¹ Müellife göre Kur’âncıların, İslâm’ın Kur’ân’dan başka kaynağı olmadığını, Hz. Peygamber’in yegâne görevinin Kur’ân’ı tebliğ olduğunu, bunun dışında dinde hüküm koyma yetkisinin bulunmadığını, gerek onun örnek hayatını ifade eden “sünnetinin” gerekse sünnetin sözlü ve yazılı belgeleri olan “hadislerinin” dinî bir hüviyet taşımadığını söylemeleri, sünnet ve hadis düşmanlığı yapmaları doğru değildir.⁶² Aynı şekilde Ehl-i Kur’ân’ın son ilahî vahiy Kur’ân’ın apaçık ve anlaşılır bir kitap olup peygamberin beyânına muhtaç olmadığını, Kur’ân’da geçen beyân kavramının “tebliğ” manasına geldiğini, her âyetin mufassal olduğunu,⁶³ Kur’ân’da mücmel, müphem ve muğlak hiçbir şey bulunmadığını söylemeleri de yanlıştır. O, Ehl-i Kur’ân’ın ümmet-i Muhammed’i suçlayarak on beş asırdır Kur’ân’da geçen resûl ve nebî kavramlarını birbirinden ayırmadığını; “Resûl’e itaat edin!”, “Resûl’e tabi olun!”, “Meselelerinizi Resûl’e götürün!”⁶⁴ şeklindeki âyetleri yanlış anlayarak Kur’ân’ın yanı sıra “sünnet ve hadis adını taşıyan” ikinci bir kaynak/otorite ihdas etmekle yanlış bir din telakkisine saptığını iddia etmelerini de haksız, tutarsız ve temelsiz bulur. Görmez’e göre “bu tefrit düşünce biçimi” böylesine vahim bir neticeye Kur’ân’ın bütünlüğünü, sahâbenin şehâdetini, ümmetin icmâını bir tarafa bırakıp resûl ve nebî kavramlarının “sözde linguistik tahlillerinden hareketle” ulaşmıştır. Bu bile başlı başına Ehl-i Kur’ân zihniyetinin “garabetini” göstermesi açısından yeterlidir.⁶⁵ Müellif, “peygamberin sünneti” tabirinin doğrudan Kur’ân’da geçmeyişi “sünnetin aleyhine delil” olarak kullanılan bazı Kur’âncılara da şöyle cevap verir: “Kur’ân bir sözlük kitabı değildir. Hz. Peygamber’in sünneti muhteva olarak bütün yönleriyle zaten Kur’ân’da mevcuttur. Zira Kur’ân’da geçen ‘ittibâ, iktidâ, itaat

⁶⁰ Görmez, *Sünnet ve Hadisi Anlama Kılavuzu*, 25-26.

⁶¹ Görmez, *Sünnet ve Hadisi Anlama Kılavuzu*, 26.

⁶² Görmez, *Sünnet ve Hadisi Anlama Kılavuzu*, 31-32; Görmez, *Sünnet ve Hadisin Anlaşılması ve Yorumlanmasında Metodoloji Sorunu*, 89.

⁶³ el-A’râf 7/52.

⁶⁴ en-Nisâ 4/59; el-Enfâl 8/20.

⁶⁵ Görmez, *Sünnet ve Hadisi Anlama Kılavuzu*, 46.

ve *üsve-i hasene'* kavramları zorunlu olarak sünneti ifade eder. Nitekim Kur'an'da 'Hz. Peygamber'in örnek davranışı' anlamında '*üsve-i hasene'*,⁶⁶ Hz. Peygamber'in 'en güzel ahlâk üzere olduğu',⁶⁷ Hz. Peygamber'e uymak manasındaki '*ittibâ-i Resûl'*⁶⁸ ve Hz. Peygamber'e itaat anlamındaki '*itaat-i Resûl'ü'*⁶⁹ haber veren âyetler sünneti beyân eden âyetlerden sadece bir kaçıdır.'⁷⁰

Görmez, sünneti ve hadisi reddeden Ehl-i Kur'an'ın zaman zaman ilmî çizginin de dışına çıkarak Hz. Ebû Bekir (ö. 13/634) ile Hz. Ömer'i (ö. 23/644) kendi vehimlerine âlet etmelerini, bunu tutarsız bir şekilde toptan reddettikleri hadis külliyyâtı içinde kıymeti harbiyesi olmayan bazı "talî kaynaklara" dayandırmalarını, her iki halifenin hayatları boyunca ve hilafetleri döneminde yüzlerce meselede "sünnet ve hadisle amel ettikleri gerçeğini" bir kenara koymalarını da eleştirir. O, Ehl-i Kur'an'ın iki halifenin İslâm'ın deliller hiyerarşisini tespit ederken Kur'an'dan sonra "sünnete müracaat ettikleri gerçeğini" yok saymalarını iyi niyetle bağdaştırmaz. Yazar, Ehl-i Kur'an'ın bunlarla da yetinmeyerek Hz. Ebû Bekir'in yazdırdığı "beş yüz hadisi" vefatından önce yaktırdığını, Hz. Ömer'in hadis rivâyet etme yasağı getirdiğini ve bazı sahâbîleri hadis rivâyet ettikleri gerekçesiyle hapse attırdığını "ısrarla dillerine dolmalarını" da tenkit eder. Görmez, bu ideolojik görüş sahiplerinin adı geçen halifelerin Kur'an öncelikli sünnet anlayışlarını, hadisleri Kur'an'a arz etmelerini ve bir hadisin Resûlullah'a nispetinde ne kadar hassas davrandıkları hakikatini hayret verici şekilde görmezden gelmelerini doğru bulmaz.⁷¹

Görüldüğü üzere müellif, hem Ehl-i Hadis'e hem de Ehl-i Kur'an'a yönelik yapıcı tenkitlerde bulunmuştur. Bununla birlikte Görmez'in "günümüzde de yapılan ve benzeri tartışmaların yeni/orijinal olmadığını, ortaya atılan iddialarla ilgili müstakil onlarca kitap telif edildiğini, bu nedenle 'tarihte hesabı verilmiş kadîm tartışmaları' tekrarlananın hiçbir faydasının olmadığını"⁷² ifade etmesi kanaatimizce isabetli değildir. Çünkü bu ve benzeri konularda yapılan kadîm tartışmalarda ortaya muknî cevaplar konulabilse ve telif edilen onlarca müstakil kitap bu sorunu çözmeye yetseydi Görmez'in kendisi de böyle bir usûl teşebbüsünde bulunma ihtiyacı hissetmez, mezkûr eseri kaleme

⁶⁶ el-Ahzâb 33/21.

⁶⁷ el-Kalem 68/4.

⁶⁸ Âl-i İmrân 3/30; el-En'âm 6/154.

⁶⁹ Âl-i İmrân 3/31.

⁷⁰ Görmez, *Sünnet ve Hadisi Anlama Kılavuzu*, 21.

⁷¹ Görmez, *Sünnet ve Hadisi Anlama Kılavuzu*, 49.

⁷² Görmez, *Sünnet ve Hadisi Anlama Kılavuzu*, 45.

almak zorunda kalmaz, sünnet ve hadis tartışmalarına yeni bir açılım/boyut kazandırmak için bu kadar emek sarf etmezdi.

2.2. Türkiye'deki Hadis ve Sünnet Tartışmalarına Yaklaşımı

Görmez, 2010'lu yıllarda İslâm dünyasında başlayan fikir kargaşalarının Türkiye'de de sünnet ve hadis üzerinden yeniden alevlendiğini, özellikle dinî bilginin dijitalleşmesiyle birlikte Türkiye'de hadis tartışmalarının bambaşka bir boyut kazandığını, bu tartışmaların önceki yılların aksine ilmî ve akademik zeminden tamamen uzak, ihtilaf ahlâkından yoksun, polemik seviyesinde cereyan ettiğini, bunun Türkiye'nin yaklaşık elli yıllık ilmî ve akademik birikimini yok saymakla kalmayıp aynı zamanda akademik dünyayı da tesir altına aldığını kaydeder. Görmez'e göre günümüz Türkiye'sinde hadis meselesinin ilim ve hikmetten uzak, ifrat-tefrit çizgisinde ele alınması, zaman zaman dinî hayatı zedeleyen kamplaşmalara yol açılması, hadis ilmi ve tekniği konusunda bilgisi olmayan Müslümanları doğru bilgilendirmek yerine onları "taraf ve taraftar hâline getiren" kışkırtıcı söylemlerde bulunulması yanlıştır. Ona göre bu konudaki toplumsal cehaletin istismar edilmesi, konunun zamanla alaylı-mektepli ihtilafına dönüştürülmesi, alaylıların kendilerini dinin, sünnetin, Ehl-i sünnet'in hamisi olarak görmelerini, mektebi ve mektepliği "dini bozmakla, sünneti inkâr etmekle" suçlamaları da doğru değildir.⁷³

Görmez'e göre bir ülkede aynı ilim dalında, hatta aynı konuda farklı ekollerin ortaya çıkması ve "ihtilaf ahlâki çerçevesinde" hakikate vasıl olma yolunda kıyasıya tartışmaları "fikir zenginliğidir." Ancak bir ekolü "yenilikçi/modernist" diğerini de "gelenekçi" şeklinde yaftalamak doğru değildir.⁷⁴ Müellife göre Resûlullah'a isnâd edilen uydurma rivâyetlerin dijital kürsülerden dünyanın gözünün önünde pervasızca seslendirilmesine karşı gösterilen "duyarsızlık" ile mahiyeti ne olursa olsun ve nasıl yorumlanırsa yorumlansın herhangi bir hadis kitabındaki rivâyetin ilmî ölçüler içinde tenkit edilip reddedilmesine gösterilen "aşırı tepkisellik" yanlıştır. Ona göre bu ideolojik tavrın nedenleri ne oryantalistik çalışmalarla ne de "*Kur'ân bize yeter*" diyerek hadis ve sünnet karşıtlığı yapanların çabalarıyla izah edilebilir.⁷⁵ Görüldüğü üzere yazar, yaptığı bu önemli tespitlerle hem müfrit Ehl-i Kur'ân'ı hem de müfrit Ehl-i Hadis'i ciddi bir özeleştiriyeye davet etmekte ve meseleye ideolojik değil ilmî yönden

⁷³ Görmez, *Sünnet ve Hadisi Anlama Kılavuzu*, 44.

⁷⁴ Görmez, *Sünnet ve Hadisi Anlama Kılavuzu*, 42.

⁷⁵ Görmez, *Sünnet ve Hadisi Anlama Kılavuzu*, 26.

bakılmasını salık vermektedir.⁷⁶

Görmez'e göre İslâm dünyası ifrat-tefrit çizgisinde yol alırken Klasik Oryantalizm, İslâm ümmetinin hem vahdet hem de çözülüş ve ayrışmasının sünnetle olabileceğini öngörmüştür.⁷⁷ Bu nedenle Görmez, oryantalistlerin daha önce İncil'in Batı dillerine tercüme edilerek yaygınlaşmasıyla birlikte "Hristiyanlığın farklı dinlere" dönüştüğünü, hadis çözümlerinin de İslâm dünyasında benzer bir etkiyi oluşturabileceğine inandığını ve bu konuda çalışmalar yaptığını söyleyerek Müslümanları dikkatli olmaya davet eder.⁷⁸

Yazara göre hadisle hayat bulduğunu iddia eden Vehhâbîlik her ne kadar saf dine ulaşma sevdasıyla doğduğunu iddia etmişse de dinin asıl safiyetini kaybetmesine yol açmıştır. Çünkü Vehhâbîler, dini kültürden arındırma söylemiyle ortaya çıkmış olsalar da nice konularda kendi kavimlerinin kültürünü din kuralına dönüştürmekten kurtulamamışlardır.⁷⁹ Aynı şekilde müellif, dinin Kur'ân ve hadis metinlerinin lafzî ve harfî manasıyla ve ilk üç neslin (selef) yapıp ettiklerinden ibaret olduğunu söyleyen, Kur'ân'ın tarihini ilk üç asırla sınırlayan Seleflik cereyanını da eleştirir. Ona göre Selefler sünneti çağa taşınması gereken bir örneklik değil "ilk üç nesille başlayıp onlarla biten bir tarih" olarak görürler.⁸⁰

Görmez, Kur'ân-ı Kerîm'i "içine nazil olduğu tarih ve kültürün ürünü", sünneti de "Kur'ân'ın içine doğduğu tarih ve kültür" olarak gören Tarihselcilik anlayışını da eleştirir.⁸¹ Müellife göre Kur'âncılık, Tarihselcilik ve Vehhâbîlik akımları Modernizm ile gelenekçilik ihtilafından doğan, Modernizm'den beslenip "hikmetten uzak bir gelenekçiliği" tahkim eden anlayışlardır. Her üçünün de birbirini besleyen ortak ve tezat yönleri vardır. Her üç akımın ortak yönü tarihi, kültürü ve medeniyeti yok saymaları, usûlî bir kenara bırakmaları, İslâm'ın tarih boyunca kurduğu asıllar ve deliller sistemi ile asıllar ve deliller

⁷⁶ Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bk. Ahmet Emin Seyhan, "Mehmet Görmez'in İdeolojik Sünnet ve Hadis Tartışmalarına Yaklaşımının Değerlendirilmesi (*Sünnet ve Hadisi Anlama Kılavuzu* Adlı Eseri Üzerinde)", *Tafsir* 3/1 (2023), 87-101.

⁷⁷ Ayrıntılar için bk. Görmez, "Klasik Oryantalizmi Hadis Araştırmalarına Sevk Eden Temel Faktörler Üzerine", 11-31. Nitekim Alfred Guillaume, Margoliouth, Thomas Arnold, Wensinck ve Johann Fück gibi oryantalistler de İslâm'ın yayılmasının, bir ümmet meydana getirmesinin, bu ümmetin fertleri arasında ortak bir kültür ve yaşam biçimi oluşturmasının ve bunun sürekliliğinin sağlanmasının ancak "hadis ve sünnet ile" mümkün olduğu kanaatindedir. bk. Görmez, "Hz. Peygamberi Örnek Almak ve Sünnete Tabi Olmanın Anlamı Üzerine", 94-96.

⁷⁸ Görmez, *Sünnet ve Hadisi Anlama Kılavuzu*, 29-30.

⁷⁹ Görmez, *Sünnet ve Hadisi Anlama Kılavuzu*, 30-31.

⁸⁰ Görmez, *Sünnet ve Hadisi Anlama Kılavuzu*, 40.

⁸¹ Görmez, *Sünnet ve Hadisi Anlama Kılavuzu*, 40.

hıyerarşisini tanımamaları, kıyas, icmâ, istihsân, ıstıslâh, ıstıshâb, örf, sedd-i zerâ gibi delillere kıymet vermemeleridir. Yazar, bu üç cereyanı tanıtırken şü benzetmeyi yapar: İslâm medeniyetini bir nehre benzetecek olursak üçünün de ortak yönü İslâm medeniyet nehrini akıtımmamalarıdır. Biri, nehrin, ilk kaynağındaki sudan ibaret olduğunu ve sünnet adı verilen yanlış bir mecrada aktığını, tarihi başa çevirerek nehri yeniden akıtmak gerektiğini iddia eder. Diğeri, nehrin ilk kaynağındaki suyun mahiyetini modern laboratuvarlarda incelemekle meşgul olur. Bir diğeri ise on beş asırlık nehrin suyunun modern âlet ve edevat ile sözde arıtma cihazlarıyla artırılması gerektiğini ileri sürer.⁸²

Görüldüğü üzere müellif, tüm bu aşırı uçları hadis ve sünneti doğru anlamaya ve yorumlamaya, tarihi, kültürü ve medeniyeti yok saymamaya, usûle gereken önem vermeye, mutedil yolda buluşmak için gayret göstermeye, böylece İslâm'ı en güzel şekilde temsil ve tebliğ etmeye davet eder.

Kanaatimizce din kardeşliğine ve ümmet olma bilincine zarar veren Şîh-Sünnî, sūfi-selefi, zâhirî-batınî, gelenekçi-yenilikçi vs. bölünmeler doğru olmadığı gibi, kültürü din haline getiren Selefilik ve Vehhâbilik ile “usûl dışı arayışlar olan Kur'âncılık ve Tarihselcilik gibi akımlar” da çok büyük bir yanılığ içindedir.

3. Sünnet ve Hadisi Doğru Anlama Çabalarına Katkısı

Görmez, sünnet ve hadisi doğru anlama ve yorumlama çabalarına katkı sunmak amacıyla yazdığı eserde kırk iki ilkedен oluşan “yeni bir usûl” önermiştir. O, sünneti doğru anlamak ve yorumlamak için “on üç ilke”, hadisi doğru anlamak ve yorumlamak için ise “yirmi dokuz ilke” belirlemiştir. Makalenin hacmini zorlamamak amacıyla ayrıntıları mezkûr kitaba havale ederek onun sünneti doğru anlamak için belirlediği ilkeleri şöyle sıralayabiliriz:

3.1. Sünneti Doğru Anlama ve Yorumlama İlkeleri

Görmez'in belirlediği bu on üç ilke şunlardır:

1. İnsanlık için bir değerler manzumesi olarak sünneti anlamak
2. İslâm medeniyetinin kurucu kaynağı olarak sünneti anlamak
3. İslâm ümmetini inşa eden bir örneklik olarak sünneti anlamak
4. Asr-ı Saadet'i tüm zamanlara taşıyan bir hayat tarzı olarak sünneti anlamak
5. İslâm'ın değişimler karşısında sürekliliğini sağlayan mânevî bir güç olarak

⁸² Görmez, *Sünnet ve Hadisi Anlama Kılavuzu*, 41.

sünneti anlamak

6. Kur'ân'ı yaşanan hayata dönüştüren bir beyân, tefsir ve tevil olarak sünneti anlamak

7. Hz. Peygamber'in örneği olarak sünneti anlamak

8. Şekil-ruh bütünlüğü açısından sünneti anlamak

9. Âdet-ibadet farkı açısından sünneti anlamak

10. Sünnet-bid'at farkı açısından sünneti anlamak

11. Sünnet-kültür farkı açısından sünneti anlamak

12. Beşer-peygamber sıfatları açısından sünneti anlamak

13. Fıkıh ve bağlayıcılık açısından sünneti anlamak

Görmez, sünnetin doğru anlaşılması ve yorumlanması için belirlediği bu ilkeleri adı geçen eserinde örneklerle açıklamış ve sünnetin bu umdeler ışığında anlaşılmasının uygun olacağını ifade etmiştir.

Kanaatimizce belirlenen bu on üç prensip ilerleyen yıllarda daha da geliştirilebilir ve sünnetin doğru anlaşılması çabalarına nitelikli katkılar sunulabilir.

3.2. Hadisi Doğru Anlama ve Yorumlama İlkeleri

Görmez'in hadisi doğru anlamak ve yorumlamak için belirlediği ilkeler ise şunlardır:

1. İslâm'ın bütünlüğü içinde hadisi anlamak

2. Kur'ân-sünnet bütünlüğü içinde hadisi anlamak

3. Risâlet-nübüvvet bütünlüğü içinde hadisi anlamak

4. Sünnet-hadis bütünlüğü içinde hadisi anlamak

5. Sünnet-sîret bütünlüğü içinde hadisi anlamak

6. Kaynak bütünlüğü içinde hadisi anlamak

7. Akıl-vahiy bütünlüğü içinde hadisi anlamak

8. Sebep-illet-hikmet bütünlüğü içinde hadisi anlamak

9. Makâsîd-maslahat bütünlüğü içinde hadisi anlamak

10. Esbâb-ı vürûd-bağlam bütünlüğü içinde hadisi anlamak

11. Konu bütünlüğü içinde hadisi anlamak
12. Rivâyet bütünlüğü içinde hadisi anlamak
13. Kavramsal bütünlük içinde hadisi anlamak
14. Lafız-mana bütünlüğü içinde hadisi anlamak
15. Hakikat-mecaz bütünlüğü içinde hadisi anlamak
16. Dil-beyân-üslup bütünlüğü içinde hadisi anlamak
17. Fıkıh ve bağlayıcılık açısından hadisi anlamak
18. Hadislerdeki deyimsele ifadeleri anlamak
19. Hadislerdeki kıssaları ve temsîli anlatımları anlamak
20. Hadislerdeki meselleri (emsâlu'l-hadis) anlamak
21. Hadislerdeki sayı, ölçü ve miktarları anlamak
22. Hadislerdeki varlık mertebelerini anlamak
23. Hadislerdeki tadrîciliği ve neshi anlamak
24. Hadislerdeki ihtilafları ve çözüm yollarını anlamak
25. Tergîb ve terhîb hadislerini anlamak
26. Müteşâbih hadisleri anlamak
27. Fiten ve melâhim hadislerini anlamak
28. Ahkâm hadislerini anlamak
29. Ahlâk hadislerini anlamak

Makalenin sınırlarını aşmamak amacıyla müellifin hadisin doğru anlaşılması ve yorumlanması için belirlediği ilkelere kısaca işaret ediyor, ayrıntıları müellifin eserine havale ediyoruz. Ancak Görmez'in "fiten ve melâhim hadislerini anlamak" başlıklı ilkeyi açıklarken zikrettiği bazı hususlara katılmadığımızı da belirtmemiz gerekir. Görmez'e göre kıyamet alametleri konusunda pek çok sahîh hadisin varlığı inkâr edilemez. Zira bu alametlerin bir kısmını Kur'ân-ı Kerîm açıkça ifade eder, diğer bir kısmını ise Hz. Peygamber şahsî fetânet ve basîretle ümmetini uyarmak için haber verir. Yazar, Kur'ân'daki; *"Gaybı O bilir, gizlisini kimseye açmaz, ancak elçi olarak seçtiği başka"*⁸³ âyetiyle Yüce Allah'ın Hz. Peygamber'e bazı gaybî haberler vermiş olabileceğine dikkat

⁸³ Kur'an Yolu Meâli (Diyânet İşleri Başkanlığı)

<https://www.kuranmeali.com/AyetKarsilastirma.php?sure=72&ayet=26> (Erişim Tarihi 25.06.2023), el-Cin 72/26-27.

çeker ve bu görüşünü mezkûr âyetle temellendirir. Kanaatimizce gerek Kur'ân'da gerekse sahih hadislerde "toplumsal ve kişisel kıyametin alametlerine" doğrudan veya dolaylı olarak işaret edilmekle birlikte "küresel kıyametin alametlerini" haber veren rivâyetlerin sened ve metin açısından şiddetli zayıf olduğu, konuyla ilgili âyetlerin de bu sakîm rivayetler referans alınarak yorumlandığı ve çok hatalı sonuçlara ulaşıldığı anlaşılmaktadır.⁸⁴

4. Görmez'in Kitabının Kaynakları ve Özgünlüğü

Türkiye'de son dönemde sünnet ve hadisin doğru anlaşılması ve yorumlanması çabalarına "yeni bir bakış açısı" kazandırmak amacıyla çalışmalar yapılmaktadır. Hayri Kırbasoğlu ve Mehmet Görmez bu çalışmaları yapan iki hadis araştırmacısıdır. Onların hadis usûlünün asırlara dayanan problemlerini teşhis ve tedavi amaçlı yaptıkları bu çabalar takdire şayandır. Kırbasoğlu, *İslâm Düşüncesinde Sünnet -Eleştirel Bir Yaklaşım-, İslâm Düşüncesinde Hadis Metodolojisi*⁸⁵ ve *Alternatif Hadis Metodolojisi*⁸⁶ adlı eserleriyle Klasik Hadis Usûlü'nü teorik ve pratik açıdan eleştirmiş, bu usûlün uygulamadaki sonuçlarını tespit etmeye çalışmış, ancak ortaya açık, net ve sistematik bir metodoloji koyamamıştır. Elbette onun bir proje dâhilinde yazdığı kitaplarda yaptığı bazı tespitler önemli, lakin yeterli değildir. Bununla birlikte onun savunduğu fikirlerin büyük bir kısmını Görmez'in daha da geliştirdiği, uzun yıllara sârî bilgi ve birikimiyle bu usûlü sistematik hâle getirdiği görülmektedir.

Görmez, mezkûr çalışmasında Kırbasoğlu gibi Klasik Hadis Usûlü'nü çeşitli açılardan tenkit etmiş, hadis ve sünnet tartışmalarına yeni bir açılım ve dinamizm kazandırmıştır. Nitekim bir sonraki başlıkta ele alınacağı üzere önerdiği usûle müspet-menfî değerlendirmelerde bulunanlar olmuştur. Şurası bir gerçektir ki her teori eleştirildikçe eksiklikleri giderilir ve zamanla daha da olgunlaşır. Yazar, kitabında "yeni bir usûl" ortaya koyarken "yıkıp yeniden inşa etmek" yerine Ayasofya Camii örneğinde olduğu gibi "destekleyerek sağlam hâle getirme" seçeneğini tercih etmiştir. O, İslâm'ın asırlardır süren deliller sistemini ve deliller hiyerarşisini bozmadan, Kur'ân-sünnet ilişkisini ve akıl-nakil münasebetini kaybetmeden, İslâm'ın genel ilkeleri ışığında, Kur'ân'ın öncülüğünde, Şerîat'ın maksatlarını dikkate alarak, risâlet-i

⁸⁴ Ayrıntılar için şu çalışmaya bakılabilir: Ahmet Emin Seyhan, *Hadislerde Kıyâmet Alâmetleri (Envârü'l-Âşikîn Örneğinde)*, (Isparta: Tuğra Ofset, 2006), 165-229.

⁸⁵ M. Hayri Kırbasoğlu, *İslâm Düşüncesinde Hadis Metodolojisi* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 1999).

⁸⁶ M. Hayri Kırbasoğlu, *Alternatif Hadis Metodolojisi* (Ankara: Kitabiyat, 2002).

Muhammediyye'nin evrensel örnekliği çerçevesinde ve bütüncül bakışla meseleye yaklaşmıştır.⁸⁷

Müellif, eserinin diğer eserlerden ayrılan yönünü ve özgünlüğünü bizzat kendisi açıklamıştır. Görmez, teklifinin her ne kadar bir usûl teşebbüsü olsa da “klasik bir hadis ve sünnet usûlü” olmadığını, çünkü klasik usûllerin sünneti temellendirirken dinin kaynakları olan Kitap ve sünneti esas aldığını, ancak kendisinin sünneti sadece dinin temel kaynaklarıyla değil, doğrusu ve yanlışıyla on beş asırlık tatbikatı da esas alarak “örneklik ilkesi” üzerinden temellendirmeye çalıştığını, sünnetin sadece dindeki yerini değil, “insanlık için nasıl bir değerler manzumesi olduğunu, İslâm medeniyetinin ve İslâm ümmetinin kurucu kaynağı olarak tarih içindeki fonksiyonunu” da ele aldığını, tabir caizse bir “sünnet sosyolojisi” üzerinden sünneti anlamaya ve anlatmaya çalıştığını ifade etmiştir. Görmez, bu fonksiyonu icra ederken zaman zaman ortaya çıkan yanlış anlaşılmalara da işaret etmiş, sünnet tasnifleri ve bağlayıcılığı konusundaki klasik usûl kitaplarından da faydalanmıştır.⁸⁸

Müellif, eserinde bilhassa fakîh ve usûlcülerin görüşlerini esas alarak “sünnette örneklik” ve “hadiste bütünlük” ilkeleri üzerinden “sünnet ve hadisi anlama usûlüne giriş” mesabesinde bilgilere yer vermiş, en büyük prensibini risâlet-i Muhammediye'yi hiçbir rivâyete feda etmemek, en büyük gayretini ise Resûlullah'tan intikal eden her sahîh rivâyetin sadece “İslâm ümmeti” için değil “tüm insanlık” için çok değerli olduğunu göstermek olarak açıklamıştır.⁸⁹

Görüldüğü üzere yazar, günümüze kadar yapılan ilmî çalışmalardan istifade etmekle beraber “sünnet sosyolojisi” üzerinden meseleye yaklaşmış, yarım asırlık bilgi, birikim ve tecrübesiyle mezkûr kılavuzu telif etmiştir. Kanaatimizce Görmez, İbn 'Âşûr (ö. 1393/1973)⁹⁰ ve Yusuf el-Karadâvî'nin (ö.

⁸⁷ Bu konuda ayrıntılı bilgi için şu tebliğe bakılabilir: Ahmet Emin Seyhan, “Türkiye’de Sünnet ve Hadisin Anlaşılması ve Yorumlanmasına Dair İki Yeni Usûl Arayışının Değerlendirilmesi”. *Uluslararası Günümüzde İslâmî İlimler Algısı Sempozyumu II: İslâmî İlimlerde Yeni Usul Arayışları Bildiriler Kitabı 4-5 Kasım 2022 Çanakkale*. (Yayın aşamasındaki tebliğ).

⁸⁸ Görmez, *Sünnet ve Hadisi Anlama Kılavuzu*, 57. İbn 'Âşûr da Hz. Peygamber'in sünnetini bağlayıcılık açısından aynı derecede görmez ve sünneti on iki kategoride mütalaa eder. bk. Muhammed et-Tâhîr b. 'Âşûr, *Makâsıdu's-Şerî'ati'l-İslâmiyye*, thk. Muhammed et-Tâhîr el-Misâvî (Beyrut: Dâru Lübnân, 1432/2011), 157-175. Görmez'in de İbn 'Âşûr'un bu tasnifine önem verdiği anlaşılmaktadır. İbrahim Kutluay da sünnetin tamamının bağlayıcı olup olmadığı, bağlayıcı ise hangi ölçüde ve ne tür bir bağlayıcılık ifade ettiği konusunu incelerken İbn 'Âşûr'un sünnet tasnifine dikkat çeker. bk. İbrahim Kutluay, “The Relationship Between The Sunnah And The Wahy And Its Effects On The Authority Of Sunnah According To Some Contemporary Scholars”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 49 (2019), 33-35.

⁸⁹ Görmez, *Sünnet ve Hadisi Anlama Kılavuzu*, 58-59.

⁹⁰ İbn 'Âşûr, *Makâsıdu's-Şerî'ati'l-İslâmiyye*, 100-185.

1444/2022)⁹¹ eserlerinde pek çoğuna vezic şekilde işaret ettikleri ilkeleri daha da geliştirmiş ve sistematik hâle getirmiştir. İnsan ürünü her çalışmada olduğu gibi onun da eserinde bazı eksiklikler olması kaçınılmazdır. Ancak ilerleyen yıllarda yapılacak daha kapsamlı ilmî çalışmalarla Görmez'in usûl teşebbüsü daha da geliştirilebilir, yeni gelişmeler dikkate alınarak işlevsel ve etkili bir hadis usûlü inşa edilebilir, hadis ve sünneti doğru anlama çabalarına değerli katkılar sunulabilir, böylece Hz. Peygamber'i hakkıyla tanıtmaya faaliyetlerinin aralıksız sürdürülmesine imkân sağlanabilir.

5. Önerdiği Usûle Yöneltilen Bazı Tenkitlerin Değerlendirilmesi

Makalenin son kısmında Görmez'in adı geçen eserinin tanıtımını yapan Mukadder Esen'in⁹² hem Görmez'e hem de önerilerine yönelttiği bazı eleştiriler değerlendirilmiştir.

Araştırmacı Esen, Görmez'i "Hz. Peygamber'den günümüze kadar olan süreçte hadisleri anlama gayretlerinin semereleri olan hadis ve sünnetle ilgili kaynakları, bu kaynaklardaki genel kabul görmüş meseleleri ve değerlendirmeleri göz ardı ettiği, bunun ise çalışmasında üzerinde hassasiyetle durduğu bütünlük ilkesinin ihmali olduğu" gerekçesiyle tenkit etmiştir.⁹³ Esen'in bu ifadelerinden Görmez'in kitabını dikkatlice okumadığı sonucuna varılabilir. Çünkü Görmez, hadis ve sünnetle ilgili kaynakları göz ardı etmek şöyle dursun "sahâbeyi takip eden kuşakların Resûlullah'ın sünnet ve hadislerini, Medine'nin hafızasını, sahâbenin söz ve amellerini gelecek kuşaklara aktaracak şekilde kayıt altına almalarını" sadece kendi adlarına değil, tüm insanlık adına alkışlanacak ve takdir edilecek üstün çaba ve gayretler olarak görür.⁹⁴ Aynı şekilde Görmez, hadis külliyyâtının ilmî, tarihî ve kültürel eserler olduğunu, tezyîf-takdîs çizgisinden uzak bilimsel metotla incelenmesi gerektiğini belirtir, hem hadis külliyyâtını yok sayanları hem de insan ürünü bu kitapları kusursuz ve mükemmel görenleri eleştirir, her iki kesimi de mutedil yola davet eder. Kanaatimizce Esen'in tanıtımını yaptığı kitabın yazarının tüm bu ifadelerini yeterince kavrayamaması ve "hadis ve sünnetle ilgili kaynakları göz ardı ettiğini" iddia etmesi isabetli değildir. Aynı şekilde Esen'in "bu kaynaklardaki genel kabul görmüş meseleleri ve

⁹¹ el-Karadâvî de eserinde aynı hususlara işaret eder. bk. Yusuf el-Karadâvî, *Keyfe neteâmeli maa's-sünneti'n-nebeviyye* (y.y.: Dâru'l-vefâ, 1414/1993).

⁹² Öğretmen, Milli Eğitim Bakanlığı.

⁹³ Mukadder Esen, "Mehmet Görmez, Sünnet ve Hadisi Anlama Kılavuzu Kitabının Tanıtım ve Değerlendirmesi", *Kocaeli İlahiyat Dergisi* 4/2 (2020), 529.

⁹⁴ Görmez, *Sünnet ve Hadisi Anlama Kılavuzu*, 34.

değerlendirmeleri dikkate almadığını” söylemesi, buralardaki mevcut görüşlerin eleştirilemeyeceğini ima etmesi, üstelik bu varsayımlarını “Görmez’in bütünlük ilkesini ihmal ettiği gerekçesine” dayandırması da bilimsellik ve objektiflikten uzak analizler olarak görülebilir. Çünkü gerek hadis kaynakları gerekse onlara dayanılarak üretilen tüm görüşler neticede birer içtihatdır. İchtihatlar ise “mutlak doğru ve tartışmasız” olmayıp izafidir. Bütün içtihatlar sorgulanabilir, eleştirilebilir, tartışılabilir, değiştirilebilir ve geliştirilebilir. İchtihatları çoğunluğun savunuyor olması onların eleştirilemeyeceği manasına gelmez. Dolayısıyla Görmez’in yanlış veya hatalı gördüğü içtihatları “hakikate ulaşmak adına sağlam bilgiye ve güçlü delillere dayanarak tenkit edip reddetmesini” bütünlük ilkesinin ihmali olarak görmek/göstermek uygun olmasa gerektir. Kaldı ki burada “bütünlük ilkesinin” ihmali de söz konusu değildir. Görmez’in temel hadis kaynaklarını ve oradaki görüşleri yok saymadığı, bunları bir bütün halinde değerlendirip tamamından istifade ettiği, eksik yönlerini belirttiği, sonunda da kendi kanaatini ortaya koyduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla burada bütünlüğün ihmalinden söz etmenin uygun olmadığı söylenebilir. Diğer taraftan Görmez’in “Kur’ân-sünnet bütünlüğü” veya “akıl-vahiy bütünlüğü” derken kast ettiği bütünlük, “bu kaynaklar arasındaki uyum ve birlikteliktir.” Esen’in, Görmez’in “bütünlük” kavramıyla neyi kast ettiğini tam olarak anlayamadığı, bütünlük kelimesinin “meseleleri bir bütün halinde”, “uyum içinde” ve “bütüncül yaklaşımla değerlendirmek” gibi üç muhtelif manaya geldiğini fark edemediği, bunları birbirine karıştırdığı, sonra da müellifi bütünlük ilkesini ihmal etmekle itham ettiği anlaşılmaktadır. Esen’in bu yaklaşım tarzının mezkûr kitapları dokunulmaz ve eleştirilmez kabul eden, çoğunluğun savunduğu görüşlerin tenkit edilmesinden rahatsız olan/tepki gösteren kimselerin tavırlarına benzediği ifade edilebilir.

Aynı şekilde Esen, “Buhârî’nin *Sahîh*’inde geçen Hz. Peygamber’e büyü yapıldığı ve onun da bu büyüden etkilendiği rivâyetini”⁹⁵ reddeden Görmez’i; “*Reddedilenin neden reddedildiği ve varlığını hâlâ muhafaza eden birikimin nasıl yorumlanacağı konusunun tartışmaya açık bırakıldığını*” söyleyerek eleştirmiştir. Esen, Görmez’in Hz. Peygamber’e sihir yapıldığı rivâyetini “İslâm’ın birçok umdesiyle çeliştiği gerekçesiyle kabul edilemeyeceğini” söylemesini yeterli görmemiş; “*Böylesine salt reddetme anlayışının ümmetin çoğunluğu tarafından Kur’ân’dan sonraki en sağlam kaynak kabul edilen Sahîh-i Buhârî’de varlığını muhafaza eden muhtevanın nasıl vuzûha kavuşacağını tam manasıyla açıklayamadığını*” belirtmiş, Görmez’in çalışmasının “bu gibi eksik yönleri” bulunduğunu ileri sürmüştür.⁹⁶

⁹⁵ Buhârî, “Tıbb”, 47, 49, 50.

⁹⁶ Esen, “Sünnet ve Hadisi Anlama Kılavuzu Kitabının Tanıtım ve Değerlendirmesi”, 528-529.

Kanaatimizce Esen'in bu iddiası da gerçeği yansıtmamaktadır. Zira Esen'in bahsettiği husus Görmez'in kitabında eksik bıraktığı bir yön değil, önerdiği ilkenin gerekçelerini açıklarken misal gösterdiği "senedi sahîh ancak metni problemlili rivâyetlerden" sadece biridir. Kaldı ki Görmez, "vahyin bir süreliğine kesildiği zaman diliminde Hz. Peygamber'in intihara teşebbüs ettiği"⁹⁷ ve "Allah Resûlü'nün Benî Kureyza Yahudilerinin tamamını sorgusuz sualsiz kılıçtan geçirttiği"⁹⁸ şeklindeki rivâyetleri de "aynı ilkeye" dayanarak reddetmektedir. Dolayısıyla *Sahîh-i Buhârî*'deki rivâyetleri eleştirilemez kabul eden bakış açısını yansıtan Esen'in bu analizlerinin de isabetli olmadığı söylenebilir. Nitekim mezkûr rivâyetlere hem Görmez'in önerdiği ilkeler çerçevesinde hem de bütüncül bir gözle bakıldığında ret gerekçesi çok daha kolay anlaşılabilir. Bununla birlikte Görmez'in kitabındaki amacı, "söz konusu rivâyeti sened ve metin yönünden tahlîl ve tenkîd eden kapsamlı bir araştırma yapmak" değil önerdiği bu prensibin bile "tek başına bu tür rivâyetlerin reddi için çok güçlü gerekçe teşkil ettiğini" ortaya koymaktır. Çünkü Görmez, sünnet ve hadis doğru anlaşılmaya çalışılırken dikkat edilecek en önemli ilkenin "genelde peygamberlerin özelde ise Hz. Muhammed'in risâletine ve nübüvvetine gölge düşürecek, ismetini, sadâkatini, emanetini, fetânetini ve adaletini ihlal edecek herhangi bir rivâyetin ondan sadır olmayacağını bilmek" şeklinde açıklamaktadır. O, gerek hadislerin sahîhini sakîminden ayırt edebilmek gerekse senedi sahîh rivâyetleri doğru anlayabilmek için "sahîh peygamberlik anlayışını"⁹⁹ şart koşmakta, Hz. Peygamber'i risâlet-nübüvvet ayırımı yapmadan bütün yönleriyle değerlendirme zaruretine dikkat çekmektedir.

Kanaatimizce Görmez'in önerdiği "sahîh peygamberlik anlayışı" dikkate değer olup Hz. Muhammed'in doğru anlaşılabilmesi ve tüm insanlığa hakkıyla tanıtılabilmesi için şu an dünyada yaşayan ve kıyamete kadar da yaşayacak olan tüm muttakî müminlerin "doğru bir peygamber tasavvuruna" sahip

⁹⁷ Buhârî, "Ta'bir", 1.

⁹⁸ Tirmizî, "Siyer", 29; Ebû Dâvûd, "Hudûd", 18.

⁹⁹ Salih Özer, Görmez'in "sahîh peygamber anlayışına ihtiyaç olduğu" şeklindeki vurgusunu eleştirir. O, geçmiş çağlardaki "bizce" abartılı peygamber yorum ve anlayışlarının büyük oranda o görüş sahiplerinin akli yetersizliklerinden kaynaklanmadığını, yaşadıkları çağın kutsal oryantasyonlu düşünüşüyle bağlantılı olduğunu ifade eder. Muhaddislerin bu şekildeki yorumlarını kaldıracabilecek bir toplumsal düşünüş ve atmosfer olduğunu söyler. Bugün aynı atmosfer olmadığı için o yorumların bizi rahatsız ettiğini belirtir. bk. Salih Özer, "Sünnet ve Hadisin Anlaşılması ve Yorumlanmasında Metodoloji Sorunu, Dr. Mehmet Görmez, TDV Yayınları, Ankara, 1997, Adli Kitabın Tanıtımı", *İslamî Araştırmalar* 10/1-4 (1997), 225. Kanaatimizce Özer, meseleye tek açıdan bakmış, resmin tamamını görememiş, bu nedenle de isabetli bir değerlendirme yapamamıştır.

olmaları büyük önem arz eder.

Genç araştırmacı Esen, Görmez'in; *"Usûle giriş mahiyetindeki kılavuzu, geniş perspektifli bakış açılarına ışık tutacak ve gerekliliğini fark ettirecek niteliktedir. Ancak bu kılavuz bazen bazı rivâyetlerin temel umdelere arz edilerek kabul edilmemesine sebep olabilir"* şeklinde de eleştirmiş; *"Burada metodolojik eksikliğin, varlığı reddedilen ancak muteber kaynaklarda mevcudiyetini muhafaza eden rivâyet kültürünün yorumlanma/anlamlandırılma eksikliği"* olduğunu iddia etmiştir. Esen; *"Tarih boyunca her mezhep ve yaklaşımın birtakım kaidelerle rivâyetleri kabul/red cihetine gittiğini, vakia olarak seçmeci anlayışları zemmeden yaklaşımların dahi bazı noktaları 'seçerek' bir usûl inşa ettiklerini"* söyleyerek Görmez'i tenkit etmiştir.¹⁰⁰ Esen'in "Görmez'in rivâyetleri yorumlama ve anlamlandırma eksikliği" olduğu iması, "birtakım temel umdelerle rivâyetleri kabul/ret cihetine gittiği ve bazı noktaları seçerek kendine göre bir usûl inşa ettiği" şeklindeki tespitleri de isabetli değildir. Çünkü müellifin temel kaynakları reddetmediği, toptan kabul kadar toptan ret anlayışlarına da karşı çıktığı, mümeyyiz olmak gerektiğini ifade ettiği, seçici olurken de "temel ilke, kural ve kaideleri" kendisine referans aldığı anlaşılmaktadır. Kaldı ki hiçbir âlim ilkesiz ve kuralsız bir şekilde keyfi/indî arzularına göre bir usûl inşa edemez, etse de bu, zaten kabul görmez ve reddedilir. Bu bakımdan bir usûl ortaya koyacak kişinin usûlünü çok güçlü ve sağlam gerekçelere dayandırması bir zorunluluktur. Nitekim Görmez'in de yaklaşık yarım asırdan beri bütün dikkatini usûl konularına teksif ettiği, probleme çok yönlü, tarafsız ve objektif yaklaştığı, rivâyetlerdeki illetleri fark ettiği, muallel rivâyetleri kılavuzunda gerekçelerini genişçe açıkladığı temel prensiplere dayanarak reddettiği anlaşılmaktadır. Ayrıca onun mezkûr umdeleri belirlerken on beş asırlık birikimden faydalandığı, İslâm'ın deliller sistemini ve deliller hiyerarşisini dikkate aldığı, Kur'ân'ın rehberliğinde, Şâri'in maksatlarını önceleyerek ve bütüncül bakışla meseleleri çözümlenmeye çalıştığı görülmektedir. Bu itibarla müellifin bazı noktaları seçerek kendine göre bir usûl inşa ettiği şeklindeki mezkûr analizlerin gerekçelerle örtüşmediği söylenebilir.

Sonuç

Ebû Hanîfe, İmâm Gazzâlî ve Mûsâ Cârullah gibi âlimlerden etkilenen Mehmet Görmez'in Ehl-i Re'y ekolüne yakın olduğu, geleneği yok saymadığı ve mutedil yolu önemseddiği anlaşılmaktadır. Görmez'in Hz. Peygamber'in sünneti ile hadis rivâyetlerinin doğru anlaşılması ve yorumlanması konusunda Klasik Hadis Usûlü'nün yetersiz kaldığını fark ettiği, bu eksikliği gidermek için kırk iki

¹⁰⁰ Esen, "Sünnet ve Hadisi Anlama Kılavuzu Kitabının Tanıtım ve Değerlendirmesi", 528.

ilkeden oluşan yeni bir usûl teklifinde bulunduğu görülmektedir. Görmez, usûl eksikliğini yok sayarak sünnet ve hadisi sürekli tartışmak yerine Hz. Peygamber'in tüm âlemlere (dünyada farklı diller konuşan tüm kavim ve kabilelere) gönderildiği "evrensellik gerçeği" ile bütün zamanlara hitap ettiği "ebedîlik hakikatini" dikkate alarak, "sünnette örneklik ve hadiste bütünlük" ilkeleri çerçevesinde, parçacı değil bütüncül yaklaşımla, güçlü bir usûl ve derin makâsîd bilgisiyle, İslâm'ın deliller sistemi ve deliller hiyerarşisini bozmadan, Kur'ân-sünnet ilişkisini ve akıl-nakil münasebetini kaybetmeden metodoloji konusundaki çalışmalara ağırlık verilmesini ve zengin hadis tarihi, Usûl-i Fıkh'ın farklı ekolleri, çağdaş anlambilim ve yorumbilimden de faydalanılmasını önermektedir.

Sünnet ve hadisi sağlıklı anlamak ve yorumlamak için öncelikle her ikisinin doğru tanımlarının yapılması, ilk usûlcü ve fakihlerin yaptığı gibi "hadis" ve "sünnet" terimlerinin birbirinden ayrılması, birinin diğerinin yerine kullanılmaması gerekir.

Sünnetin, Allah Resûl'ün sadece müminleri ilgilendiren söz, fiil ve takrirleri değil, aynı zamanda tüm insanlık için bir değerler manzumesi, İslâm medeniyetinin kurucu kaynağı, Müslümanların kimlik ve kişiliklerini inşa eden bir örneklik, İslâm'ın değişimler karşısında sürekliliğini sağlayan manevî bir güç ve Asr-ı Saadet'i tüm çağlara taşıyan örnek bir hayat tarzı olduğu idrak edilmelidir.

Ehil âlimlerin yaptığı hadis tenkîdi ile Ehl-i Kur'ân'ın savunduğu hadis karşıtlığı birbirine karıştırılmamalı, hadislerle ilgili muhtelif ilmî değerlendirmeler yapan âlimler "sünnet düşmanı", "hadis münkiri", "sapık" veya "itikâdı bozuk" şeklinde yaftalanmamalıdır.

Hadis külliyyâtını yok saymak nasıl yanlış ise beşer ürünü bu kitapları kusursuz ve mükemmel görmek de yanlıştır. Dolayısıyla bu kaynaklar tezyîf-takdîs çizgisinden uzak bilimsel metotla incelenmeli, bunların ilmî, tarihî ve kültürel eserler olduğu unutulmamalıdır.

Hz. Peygamber'e tâbi olmak şeklen ona benzemekle değil, onu örnek almakla mümkün olabilir. Hz. Muhammed'in içinde yaşadığı toplumun örf, âdet ve gelenekleri gereği yaptıklarını aynen alıp tekrarlamak sünnet değil taklittir. Bir mümin Hz. Peygamber'i taklitle değil, onun yaptığı davranışın amacını/maksadını bilmek ve o amaç doğrultusunda o fiili icra etmekle mükelleftir. Bu bakımdan tüm dünyadaki Müslümanlar Hz. Peygamber gibi güzel ahlâk sahibi, sorumluluklarının bilincinde, kınayanın kınamasına aldırmayan, cesur, adaletli, çalışkan, disiplinli, ilkeli, tutarlı, kararlı, dürüst ve erdemli bir mümin olmak için gayret göstermelidir.

Sünnet, temel amaç ve ilkeleri itibarıyla zamana ve şartlara göre şekillenerek

yeni ve daha zengin anlamlar kazanabilecek bir potansiyele sahiptir. Bu gelişme ve şekillenme tarihî bağlamından kopartılmadan ve amacından saptırılmadan yapılmalı, değişen şartlara göre yeniden yorumlanmalı, her dönemde uygulanabilir olduğu gösterilmeli ve “yaşayan bir geleneğe” dönüştürülmelidir. Çünkü toplumlar zamana uyarlanabilen, ancak “ana damarı ve karakteristiği bozulmadan sürdürülebilen gelenekler” sayesinde ayakta kalır. Bu itibarla muttakî müminler tüm dünyanın örnek alabileceği bir İslâm toplumu inşa etmek için “güçlü temellere dayanan müşterek bir sünnet anlayışı” geliştirmek zorundadır. Bunu yapabilmek için de metodolojinin önemini fark eden, küllî ilim tasavvuruna sahip olan, Kur’ân’ın ilkelerini özümseyen, sahîh peygamberlik anlayışını içselleştiren, Hz. Muhammed’in ahlâkıyla ahlaklanan, meselelere çok yönlü bakabilen, dünyadaki gelişmeleri doğru okuyan, güvenilir bilimsel bilgilere değer veren, kendini sürekli yenileyen, içtihadın önemini idrak eden ve sağlıklı tefekkürün hakkını veren muttakî müminlerin sayıları artırılmalıdır.

Kaynakça

- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed eş-Şeybânî. *el-Müsned*. 6 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- Akgün, Hüseyin. *Goldziher ve Hadis*. Ankara: Araştırma Yayınları, 2019.
- Ali el-Kârî. *Şerhu Nuhbeti'l-Fiker*. Beyrût: Dâru'l-Erkâm, ts.
- Aydınlı, Abdullah. *Hadis Yazıları*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2014.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil. *Sahîhu'l-Buhârî*. 8 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş'as. *Sünenü Ebî Dâvud*. 5 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- Erul, Bünyamin. *Sahâbenin Sünnet Anlayışı*. Ankara: TDV Yayınları, 1999.
- Esen, Mukadder. “Mehmet Görmez, Sünnet ve Hadisi Anlama Kılavuzu Kitabının Tanıtım ve Değerlendirmesi”. *Kocaeli İlahiyat Dergisi* 4/2 (2020), 523-530.
- Goldziher, Ignaz. *Muslim Studies*. çev. C. R. Barber - S. M. Stern. London: New York Üniversitesi Yayınları, 1971.
- Görmez, Mehmet. “Gazâli Felsefesinde Varlık Mertebeleri Bakımından Hadislerin Anlaşılması ve Yorumlanması”. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 39 (1999), 357-368.
- Görmez, Mehmet. “Hadis İlimi ve İslâmî İlimler”. *Modern Dönemde Dinî İlimlerin Temel Meseleleri -İlmî Toplantı-*. 197-204. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- Görmez, Mehmet. “Hadis ve Semantik”. *Günümüzde Sünnetin Anlaşılması Sempozyum Tebliğ ve Müzakereleri 29-30 Mayıs 2004*. 231-236. Bursa: 2005.
- Görmez, Mehmet. “Hadislerde Delâlet Sorunu”. *Güncel Dinî Meseleler Birinci İhtisas Toplantısı Tebliğ ve Müzakereler 02-06 Ekim 2002*. 225-240. Ankara: Diyanet

- İşleri Başkanlığı Yayınları, 2004.
- Görmez, Mehmet. "Hz. Peygamberi Örnek Almak ve Sünnete Tabi Olmanın Anlamı Üzerine". *Üçüncü 1000'e Girerken İslâm, Kutlu Doğum Sempozyumu-2000*. 93-106. Ankara: TDV Yayınları, 2005.
- Görmez, Mehmet. "Klasik Oryantalizmi Hadis Araştırmalarına Sevk Eden Temel Faktörler Üzerine". *İslâmiyât* 3/1 (2000), 11-31.
- Görmez, Mehmet. *Hadis İlminin Temel Meseleleri*. Ankara: Otto Yayınları, 2014.
- Görmez, Mehmet. *Sünnet ve Hadisi Anlama Kılavuzu*. Ankara: Otto Yayınları, 2020.
- Görmez, Mehmet. *Sünnet ve Hadisin Anlaşılması ve Yorumlanmasında Metodoloji Sorunu*. Ankara: TDV Yayınları, 2000.
- İbn 'Âşûr, Muhammed et-Tâhir. *Makâsıdu's-şerî'ati'l-İslâmiyye*. thk. Muhammed et-Tâhir el-Mîsâvî. Beyrut: Dâru Lübnân, 1432/2011.
- İbn 'Asâkîr, Ebû Muhammed. *Târihu Dimeşk*. 80 Cilt. thk. Amr b. Garâme el-Amrî. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1415/1995.
- İbn Mâce, Muhammed b. Yezid el-Kazvî. *Sünenü İbn Mâce*. 2 Cilt. thk. Muhammed Fuad Abdalbâkî. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- İbn Salâh eş-Şehrezûrî. *el-Mukaddime/Ulûmu'l-Hadis*. thk. Nureddîn İtr. Dimeşk: Dâru'l-Fikr, 1986.
- Karadâvî, Yusuf. *Keyfe neteâmelü maa's-sünneti'n-nebeviyye*. y.y.: Dâru'l-vefâ, 1414/1993.
- Kırbaçoğlu, M. Hayri. *Alternatif Hadis Metodolojisi*. Ankara: Kitabiyat, 2002.
- Kırbaçoğlu, M. Hayri. *İslâm Düşüncesinde Hadis Metodolojisi*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 1999.
- Kırbaçoğlu, M. Hayri. *İslâm Düşüncesinde Sünnet, -Eleştirel Bir Yaklaşım-*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 1999.
- Kur'ân Yolu Meâli (Diyanet İşleri Başkanlığı)
<https://www.kuranmeali.com/AyetKarsilastirma.php?sure=53&ayet=3>
(Erişim Tarihi 11.04.2023)
- Kur'ân Yolu Meâli (Diyanet İşleri Başkanlığı)
<https://www.kuranmeali.com/AyetKarsilastirma.php?sure=72&ayet=26>
(Erişim Tarihi 25.06.2023)
- Kutluay, İbrahim. "The Relationship Between The Sunnah And The Wahy And Its Effects On The Authority Of Sunnah According To Some Contemporary Scholars". *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 49 (2019), 7-47.
- Köktaş, Yavuz. "Sünnet ve Hadisin Anlaşılması ve Yorumlanmasında Metodoloji Sorunu Adlı Kitabın Değerlendirilmesi". *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/2 (2003), 85-130.
- Mâlik b. Enes. *el-Muvatta'*. 2. Cilt. thk. M. Fuad Abdalbâkî. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- Müslim, Ebu'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî en-Nîsâbü'rî. *Sahîhu Müslim*. 3. Cilt. thk. M. Fuad Abdalbâkî. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.

- Özer, Salih. "Sünnet ve Hadisin Anlaşılması ve Yorumlanmasında Metodoloji Sorunu. Dr. Mehmet Görmez. TDV Yayınları. Ankara, 1997 Adlı Kitabın Tanıtımı". *İslamî Araştırmalar* 10/1-4 (1997), 222-225.
- Polat, Selahattin. "Sünnetin Anlaşılmasında Yeni Metodoloji Arayışları Üzerine". *Kur'ân ve Sünnet Sempozyumu (1-2 Kasım 1997) Bildiriler*. 145-152. Ankara: TDV Yayınları, 1999.
- Seyhan, Ahmet Emin. *Hadislerde Kıyâmet Alâmetleri (Envâru'l-Âşikîn Örneğinde)*. Isparta: Tuğra Ofset, 2006.
- Seyhan, Ahmet Emin. "Mehmet Görmez'in İdeolojik Sünnet ve Hadis Tartışmalarına Yaklaşımının Değerlendirilmesi (*Sünnet ve Hadisi Anlama Kılavuzu* Adlı Eseri Özelinde)". *Tafsir* 3/1 (2023), 87-101.
- Seyhan, Ahmet Emin. "Türkiye'de Sünnet ve Hadisin Anlaşılması ve Yorumlanmasına Dair İki Yeni Usûl Arayışının Değerlendirilmesi". *Uluslararası Günümüzde İslâmî İlimler Algısı Sempozyumu II: İslâmî İlimlerde Yeni Usul Arayışları Bildiriler Kitabı 4-5 Kasım 2022, Çanakkale*. (Yayın aşamasındaki tebliğ).
- Tirmizî, Muhammed b. İsâ. *el-Câmi'u's-Sahîh*. 5. Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.